LAUTS, G.

HANDLEIDING VOOR DE AAR-
DRIJKSKUNDE VAN NEERLANDS
OOST-EN WEST-INDISCHE ...

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUS
Tanggal
Nomor Induk
BIB - ID
ITEM - ID
Asal

XXI-
178

PERPUSTAKAAN NASIONAL R...
Tanggal : 29-7-2010
Nomor Induk : 10784/PN-Muscom/10
SIB - ID : 9272760
ITEM - ID : 21224633
Asal : Museum Pusat

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

293.600

HANDLE

VOOR

AARDRIJK

VA

NEÊRL

OOST- EN WEST-INDI

DO

G. C

UTRE

BIJ L. E.

18

BA
GENOOTS
VA
K.EN

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

XXI 178

HANDLEIDING

VOOR DE

AARDRIJKSKUNDE

VAN

NEÊRLANDS

OOST- EN WEST-INDISCHE BEZITTINGEN.

DOOR

G. Lauts.

UTRECHT,
BIJ L. E. BOSCH.
1834.

BAT. GENOOTSCHAP VAN KENW

VOORREDE.

In de afgeloopen eeuwen heeft men in ons vaderland zoo veel gedaan tot bevordering der aardrijkskunde, dat men naauwelijks gelooven kan, dat het ons tegenwoordig aan een bruikbaar Handboek *niet flechts, maar zelfs aan eene gefchikte* Handleiding *voor de kennis onzer kolonien ontbreekt.* (1) *Ik heb dat gebrek ontdekt, zoodra ik, in mijne tegenwoordige betrekkingen geplaatst, naar dergelijke hulpmiddelen uitzag.*

Met den aardrijks- en ftaatkundigen toeftand, met de bevolking en voortbrengfelen onzer Oost- en West-Indifche bezittingen, althans oppervlakkig, bekend te wezen is, verbeeld ik mij, onvermijdelijk noodzakelijk, niet alleen voor dezulke mijner Landgenooten, die in 's Rijks zeedienst of uit handelsinzigten onze overzeefche bezittingen denken te bezoeken, maar evenzeer voor hen, die, in burgerlijke of militaire betrekkingen, welligt hunne beste levensjaren aldaar gaan doorbrengen. Misfchien zelfs zou men in het algemeen als vereischte eener befchaafde nederlandfche opvoeding mogen befchouwen, om met onze eigene bezittingen wat meer van nabij bekend te wezen dan met de bezittingen van vreemde volken; onze eigene bezittingen toch zijn voor Nederland van wezenlijk belang, en menig Nederlander kan er niet flechts brood, maar ook welvaart en zelfs rijkdommen vinden, mits hij vooral werkzaamheid en goede trouw medebrengt.

Verfchillende berigten van reizen naar onze bezittingen worden wel van tijd tot tijd onzen landgenooten aangeboden, maar wie zoekt daarin een overzigt van het geheel; — de Heer VAN HOGENDORP *heeft een allezins verdienstelijk* Coup d'oeil *geleverd, maar dit behelst een overzigt*

(1) Eerst sedert zeer korten tijd is mij bekend J. OLIVIER, Jz. *Eerste handleiding tot de Aardrijkskunde van Neêrlands Indië, met een beknopt overzigt der voornaamste Britsche en andere bezittingen in Oost-Indië, — voor scholen, — met eene kaart.* Amsterdam. 1830. — Eene oppervlakkige vergelijking, zelfs van den titel, bewijst hoezeer de beide handleidingen volgens een verschillend plan bewerkt zijn.

van het beſtuur van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN (2); — *ſedert is de veelomvattende* Geſchiedenis der Nederlanders buiten Europa van den Hoogleeraar VAN KAMPEN *in het licht gekomen: het ontbreekt derhalve niet aan velerlei werken over onze Oost- en West-Indiſche bezittingen, doch eene* handleiding *bleef ſteeds ontbreken.*

Ik heb getracht in die behoefte te voorzien, en heb mij ten doel geſteld in een algemeen overzigt den ſtaatkundigen toeſtand, de geſteldheid en de voortbrengſelen onzer Oost- en West-Indiſche Kolonien beknoptelijk voor te ſtellen. — Mogt deze Handleiding *de goedkeuring mijner landgenooten erlangen, dan is mijn voornemen, daarop een* Handboek *te doen volgen, waarin datgene, wat thans ſlechts even is aangeſtipt, op eene meer voldoende wijze, ſteeds met inachtneming van beknoptheid, zal ontwikkeld worden. Zoodanig Handboek zou ik gaarne door verzeld gaan van die* nieuwe *kaarten, welke ik in ſtaat zal wezen te leveren, en welke bij de uitgave van het Handboek nog als noodig mogten beſchouwd worden.*

Ik gevoel, welligt beter dan iemand, dat eene Handleiding, waarin oorden vermeld zijn, welke ſchaars bezocht worden, en waarvan nog ſchaarſcher berigten naar Europa komen, in verſchillende opzigten gebrekkig moet wezen; en evenwel is hier veel overgeſlagen, dat ik begrijp in een Handboek niet te mogen overſlaan. — Uit dien hoofde zullen alle teregtwijzingen en mededeelingen mij aangenaam wezen, al hebbe zulks niet anders plaats dan in openbaren geſchrifte of bij beoordeeling.

---

(2) *Le Comte* S. C. VV. DE HOGENDORP, *Coup d'oeil sur l'île de Java et les autres possessions Néerlandaises dans l'Archipel des Indes.* Bruxelles. 1830. Dit werk, ook uit het oogpunt van boekdrukkunst zeer belangrijk, is sedert kort in het Nederlandsch vertaald, zoo ik meen, door den reeds genoemden Heer J. OLIVIER Jz., denzelfden, die zich door zijne *Land- en Zeetogten in Indië* heeft bekend gemaakt, en onlangs op het gelukkige denkbeeld gekomen is, onder den naam van *Oosterling* een tijdschrift uit te geven, bestemd om mededeelingen over onze Oost-Indische bezittingen op te nemen, eene onderneming, wier ondersteuning wij bij dezen onzen landgenooten ernstig aanbevelen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Reeds heb ik van verſchillende officieren van de marine de toezegging van journalen en andere berigten, enz., om daarvan bij mijnen verderen arbeid gebruik te maken, terwijl ik van andere heeren alreede papieren en teekeningen in mijn bezit heb; het zij mij vergund van de laatſten te mogen noemen den Schout-bij-Nacht DE MAN *en den Schout-bij-Nacht* DIBBETZ. *Hoezeer ik van hunne mededeelingen in de Handleiding weinig gebruik heb gemaakt, zoo zal ik daarvan in het Handboek zoo veel te beter kunnen gebruik maken.*

Voor de Handleiding heb ik veel dienst gehad van het Coup d'oeil *des Heeren* HOGENDORP, *en van den* Surinaamſchen Almanak, *welke door het Departement Paramaribo der maatſchappij Tot Nut van 't Algemeen wordt uitgegeven, en waarin zeer verdienſtelijke ſtukken voorkomen over de Geſchiedenis, Plaatsbeſchrijving, enz. der kolonie Suriname. — Het Departement voor de Kolonien heeft mij door eene hoogſtloffelijke hulpvaardigheid getoond, dat de gevraagde inlichtingen met evenveel heuschheid als bereidvaardigheid worden gegeven. De voormalige Directeur der Kolonien* BAUD, *thans Gouverneur-Generaal ad interim van Neêrlandsch Indië, heeft mij in der tijd alle te zijnen gebode ſtaande inlichtingen aangeboden; en de Handleiding heeft meer dan eene verbetering en teregtwijzing te danken aan den Heer* J. KRUSEMAN, *Oud-Directeur der middelen en domeinen van Neêrlandsch Indië, thans te 's Gravenhage. De Heer* P. DE MUNNICK, *Referendaris bij het Departement der Kolonien, heeft mij herhaaldelijk zoo vele inlichtingen gegeven, zoo opzigtens onze bezittingen ter kuste van Guinea, als opzigtens onze bezittingen in Amerika, dat ik aan dien Heer niet alleen veel verſchuldigd ben van hetgeen over gezegde Kolonien in de Handleiding voorkomt, maar evenzeer van mijnen meer uitgebreiden arbeid over die Bezittingen, waaraan ik reeds verre gevorderd ben.*

Terwijl ik die Heeren allen bij dezen mijne openlijke dankbetuiging aanbied, gelieven zij tevens verzekerd te zijn, dat van alles, wat zij mij reeds hebben medegedeeld, of verder zullen gelieven mede te deelen, door mij een dankbaar en gepast gebruik zal worden gemaakt.

Den 4. van Zomermaand 1834.

INHOUD.

Oost-Indische Bezittingen.

	Bladz.
Inleiding.	1.
Algemeen Beheer.	7.
Java.	13.
Madoera.	26.
Molukksche Eilanden.	28.
Amboina.	31.
Banda.	34.
Ternate.	37.
Celebes.	39.
Borneo.	45.
Bintang of Bintang Riouw. . . .	50.
Banka.	52.
Billiton.	54.
Sumatra.	55.
Balie.	64.
Sumbawa.	66.
Timor.	68.
Larrat.	71.
Wammer.	73.
Nieuw-Guinea.	75.
Japan.	79.

West-Indische Bezittingen.

Inleiding.	83.
Bezittingen in Amerika.	88.
Suriname.	91.
Curassausche Eilanden.	96.
Curassau.	98.
Aroeba.	101.
Bonaire.	103.
Nederlandsche Antillen.	104.
Sint-Maarten.	106.
Eustatius.	108.
Saba.	110.
Kust van Guinea.	111.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

GEN.
Bladz.
. . 1.
. . 7.
. . 13.
. . 26.
. . 28.
. . 31.
. . 34.
. . 37.
. . 39.
. . 45.
. . 50.
. . 52.
. . 54.
. . 55.
. . 64.
. . 66.
. . 68.
. . 71.
. . 73.
. . 75.
. . 79.
GEN.
. . 83.
. . 88.
. . 91.
. . 96.
. . 98.
. . 101.
. . 103.
. . 104.
. . 106.
. . 108.
. . 110.
. . 111.

Oost-Indische Bezittingen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Het was nu
Portugezen de
de Goede Hoop
ders, onder het
zich langs di
terwijl zij teve
gingen deden,
teren weg naa
vinden. Ook w
eeuw, door de
men, ten einde
te bereiken.
ondernemingsz
tot zulke hagel
ken, door hen
terwijl het Va
kamp voor vrij
toenmaals zoo

PERPUSTAKAAN NASIONAL

INLEIDING.

Het was nog geene eeuw geleden, ſedert de Portugezen den reisweg naar Indië, langs de Kaap de Goede Hoop, ontdekt hadden, toen de Nederlanders, onder het geleide van CORNELIS HOUTMAN, zich langs dienzelfden weg daarheen begaven, terwijl zij tevens herhaaldelijk vruchtelooze pogingen deden, om langs de noordpool een' korteren weg naar Sina en de eilanden van Azië te vinden. Ook werden, nog voor het einde der 16e. eeuw, door de Nederlanders twee togten ondernomen, ten einde, bezuiden Amerika om, Oostindië te bereiken. Buitengewoon groot was gewis de ondernemingszucht der Nederlanders, daar zij hen tot zulke hagchelijke togten aanſpoorde naar ſtreken, door hen nooit voorheen bezocht, en wel terwijl het Vaderland nog gewikkeld was in den kamp voor vrijheid en onafhankelijkheid tegen het toenmaals zoo magtige Spanje.

1

BIBLIOTHEEK VAN NATIONAAL

In de eerſte jaren had men met vele moeijelijkheden te worſtelen, doch de volharding en de onverſchrokken moed der Nederlanders bragten telkens nieuwe uitrustingen voort, zoodat met het begin der 17e. eeuw verſcheidene kleine vennootſchappen of maatſchappijen voor dien verren handel beſtonden. Om nu de hinderpalen, welke hier en daar in Indië, of door de inlanders, of door de Portugezen, of ook door andere volken, aan onze handelaars in den weg gelegd werden, niet te zien vermeerderen door den onderlingen naijver tusſchen de nederlandſche kooplieden, die op de oostindiſche markten verſchenen, werden die verſchillende maatſchappijen in éene algemeene handelmaatſchappij vereenigd, ſedert onder den naam van *Oostindiſche Compagnie* of *Oostindiſche Maatſchappij* zoo algemeen bekend geworden.

De maatſchappij rigtte kantoren, factorijen of loges op, waar zij zulks op Java en elders voor haren handel voordeelig achtte, en voor zoo verre zij daartoe van de vorſten des lands de vergunning verkrijgen kon. De loges waren meestal ſteenen en verſterkte gebouwen, waar men de goederen, uit Europa aangebragt, opſloeg, en de ingekochte oosterſche voortbrengſelen bewaarde tot er gelegenheid was, die met een of ander ſchip der maatſchappij naar Europa af te zenden.

Spoedig zagen de bewindslieden der oostindiſche maatſchappij, wier doel niets dan handel be-

hoorde te zijn, zich, tot voorſtand van haren handel, in vijandelijkheden tegen de Portugezen gewikkeld, waardoor het noodzakelijk werd, krijgsvolk en oorlogsbehoeften uit het moederland naar Azië te zenden. Men voerde, in verſchillende ſtreken, oorlog tegen de Portugezen, deels ten voordeele van den eigen handel, deels om de inlandſche vorſten te believen, en dezen van de, bij hen gehate, Portugezen te verlosſen. De overwinning verſchafte aan de maatſchappij veelal den handel, met uitſluiting van andere europeſche natien, en eene menigte voorregten daarenboven, of zelfs wel de heerſchappij over die landen, zoo als ze door de Portugezen aldaar was uitgeoefend geworden. Op die wijze verkregen nederlandſche kooplieden, in handelmaatſchappij vereenigd, landbezit en landgebied, over grootere of kleinere, meer of min belangrijke eilanden en landſtreken in Azië.

In 1605 vermeesterde men het eiland Amboina, dat den Portugezen werd ontnomen. Een gouverneur of landvoogd kreeg daar, van wege de maatſchappij, het gebied in handen; ſlechts weinige jaren daarna, had men in die gewesten reeds een' algemeenen landvoogd: zoodanig was de magt der maatſchappij toegenomen. Niet vele jaren bevond zich het middelpunt van het bewind in de molukſche eilanden; vóór 1620 was het alreede op Java gevestigd, waar het ſedert gebleven is.

Uitbreiding van handel en uitbreiding van magt

gingen lang hand aan hand; — niet ſlechts op Java en op de molukſche eilanden, maar allerwege, ten oosten, ten noorden en ten westen van Java, wist men het gebied en de handelsbetrekkingen der maatſchappij beiden te vergrooten. Ook op Ceilon, in het wester-ſchiereiland van den Ganges, had men belangrijke handelsbetrekkingen aangeknoopt; men vestigde zich op het eiland Mauritius en aan den zuidhoek van Afrika. Eenige kooplieden van het kleine Nederland waren souvereinen geworden over uitgeſtrekte rijken in Azië; zij zonden een' Gouverneur-Generaal naar Indië, bij wien koningen en zelfs keizers hun hof kwamen maken.

Het uitgeſtrekte gebied der maatſchappij op Java, op Sumatra, op Malakka, op Ceilon, op de kust van Koromandel, op de kust van Malabar, op Mauritius en aan de Kaap de Goede Hoop, zonder nog de menigvuldige grootere en kleinere eilanden ten oosten en noorden van Java te rekenen, vorderde zoo vele kosten voor het beſtuur, voor het onderhoud van krijgsmagt en vestingen, dat de handelmaatſchappij op den duur daarbij geen voordeel ſcheen te kunnen vinden. Ook geraakte de oostindiſche maatſchappij gedurende de 18e. eeuw in eenen ongunstigen toeſtand, welke, daar men dien zocht te verbergen, en met de gewone uitdeelingen aan de deelhebbers ſteeds voortging, van jaar tot jaar verergerde. Bijkomende ſtaatkundige gebeurtenisſen en rampen

maakten, tegen het einde der 18e. eeuw, dien toeſtand hopeloos; en de Staat zelf, dat is te zeggen, het algemeen beſtuur van het moederland, was genoodzaakt tuſſchen beide te komen.

In het begin der 19e. eeuw werd door het bewind van Nederland een Gouverneur-Generaal naar Java gezonden, om voor den Staat, die thans in de regten en pligten der oostindiſche maatſchappij als ſouverein optrad, de Nederlandſche bezittingen op de eilanden en op de vaste kust van Azië te beſturen. Van toen af duurde het nogtans niet lang, of het gelukte aan de Engelſchen, door de gebeurtenisſen in Europa krachtdadig geholpen, zich van genoegzaam alle die bezittingen meester te maken. Na de affchudding van het franſche juk, op het einde van het jaar 1813, kwamen de meeste dier kolonien weder aan Nederland. Onder de bezittingen, welke Groot-Brittanje niet terug gaf, merkt men voornamelijk op de Kaap de Goede Hoop en het eiland Ceilon, welk laatſte, behalve het belang voor den handel in kaneel, ook uit een ſtaatkundig oogpunt van het hoogſte gewigt is, als zijnde onmisbaar voor die mogendheid, welke op de kust van Koromandel en in de golf van Bengale wenscht meester te wezen.

Uit krachte eener overeenkomst, met het britſche gouvernement in 1824 geſloten, zijn de bezittingen of kantoren, op het ſchiereiland Malakka, in Bengale, enz. aan die natie afgeſtaan; maar Nederland is tevens van de nabuurſchap

der Engelschen op het eiland Sumatra verlost geworden. Van weerskanten is op die wijze de gelegenheid weggenomen, zich, als in weerwil van zichzelven, met des anderen zaken te bemoeijen, waartoe anders de betrekkingen der beide natien tot de vorsten van Azie zoo gemakkelijk aanleiding geeft.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

ALGEMEEN BEHEER.

De oostindiſche bezittingen van Nederland ſtrekken zich uit over negenoeg achttien breedte-graden, en over veertig lengte-graden. Men zou ze welligt in plaats van oostindiſche bezittingen, gevoegelijker Neêrlandsch-Oceanea kunnen noemen, als beſtaande uit de eilanden, welke ten noorden van Nieuw-Holland en ten zuid-oosten van Azia liggen. Van het westen naar het oosten vormen die eilanden eene ſchakel van eene menigte zoo groote als kleine eilanden, welke met het eiland Sumatra aanvangen, en met het eiland Nieuw-Guinea eindigen; zij ſtrekken zich uit, van het zuiden naar het noorden, van den grooten Oceaan, die Nieuw-Holland beſpoelt, tot omſtreeks Mindanao, het meest zuidelijke en tevens een der grootſte van de filippijnſche eilanden. De eilandjes, welke rondom de noordpunt van Borneo liggen, de Sangir- of Sangier- en de Salibaboe-groepen, kunnen tot die eilanden gerekend worden, wier inwoners de nederlandſche vlag eerbiedigen.

De grootſte eilanden zijn *Borneo* en *Celebes* ten noorden, *Java* ten zuiden, *Sumatra* ten westen en *Nieuw-Guinea* ten oosten. Onder de kleine eilanden acht men vooral belangrijk *Banka* en *Billiton*, ten zuidoosten van Sumatra, *Bintang*, ook *Riouw* genoemd ten zuiden van het ſchiereiland Malakka, en inzonderheid de ſpecerij-eilanden, namelijk de *Amboina-* en *Banda-eilanden*, ten zuiden van Ceram gelegen.

Die bezittingen ſtaan of onmiddellijk onder het beſtuur van nederlandſche ambtenaren, of onder dat van inlandſche vorsten, welke geheel of gedeeltelijk van het nederlandſch beſtuur afhankelijk zijn. Het opperbewind is in handen van eenen Gouverneur-Generaal. Hij is de vertegenwoordiger van Zijne Majeſteit den Koning der Nederlanden in dat uitgeſtrekte gebied, en derhalve in rang verheven boven alle vorsten, koningen of keizers, welke aan het nederlandſch bewind onderworpen zijn.

In de 17e. en 18e. eeuw was de Gouverneur-Generaal, alhoewel door den Souverein van Nederland aangeſteld, eigenlijk de eerſte ambtenaar der oostindiſche maatſchappij, en ontving zijne bevelen van bewindhebbers der maatſchappij te Amſterdam zitting houdende. Tegenwoordig ontvangt de Gouverneur-Generaal zijne bevelen of van den Koning of van wege Z. M. door het Departement van Kolonien in het moederland gevestigd. Hij is zoo wel hoofd van het burgerlijk

beſtuur als Opperbevelhebber over de Land- en Zeemagt. De doodſtraf mag, in het burgerlijke zoo min als in het militaire, zonder zijne goedkeuring of toeſtemming worden ten uitvoer gelegd; ook is hem door den Koning de magt geſchonken, om in ſommige omſtandigheden gratie of kwijtſchelding van doodſtraf te verleenen. Uit hoofde van de uitgeſtrektheid nogtans van het Nederlandſche gebied, wordt de vergunning tot het uitoefenen der doodſtraf, buiten het eiland Java, door den hoogſten burgerlijken ambtenaar verleend.

Al de Reſidenten of Gouverneurs der verſchillende landvoogdijen of reſidentien op Java, zoo wel als de Gouverneurs en Reſidenten op de andere eilanden, ſtaan onder de bevelen van den Gouverneur-Generaal. De Gezaghebbers der zoogenoemde buiten-établisſementen oefenen, over het geheel, eene meer uitgebreide magt uit dan die op het eiland Java, dewijl de gemeenſchap met het gouvernement-generaal voor hen min gemakkelijk en veelal langwijlig is. Er is een Gouverneur van de molukſche eilanden, en een van Makaſſar op Celebes; —— Reſidenten vindt men op Borneo's weſtkust, Borneo's oostkust, Sumatra's weſtkust, Sumatra's oostkust, op Banka, op Bintang of Riouw, op Timor, op Menado gelegen op de noordoostkust van Celebes, alsmede op Banda en Ternate, welke drie laatste aan den Gouverneur der molukſche eilanden ondergeſchikt zijn. Alle deze ambtenaren hebben, naar mate van

de uitgeſtrektheid hunner landvoogdij, een' of meer Onder- of Adſiſtent-Reſidenten, Controleurs en andere mindere ambtenaren van verſchillenden aard onder hunne bevelen.

Het geldelijk beheer wordt beſtuurd door een' Directeur-Generaal en twee Directeurs van Financien, onder wier bevelen alle Ontvangers-Generaal of andere met geldelijke verantwoording belaste ambtenaren ſtaan. De Algemeene Rekenkamer te Batavia onderzoekt de rekeningen dier ambtenaren, en ontlast hen van hunne verantwoording.

In het algemeen beheer en in het burgerlijk beſtuur, wordt de Gouverneur-Generaal bijgeſtaan door eenen raad, gewoonlijk uit vier leden zamengeſteld, makende deze raad, met den Gouverneur-Generaal, de Hooge Indiſche Regering uit. Soms is er een Luitenant-Gouverneur-Generaal, of een Vice-preſident der Indiſche Regering, die alsdan mede zitting heeft in den raad. Over alle zaken, welke in dien raad moeten worden ter tafel gebragt, worden de beſluiten opgemaakt uit naam van *Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië in Rade*, alhoewel de Gouverneur-Generaal in het doen opmaken van zoodanige beſluiten niet gebonden is aan het gevoelen der leden, en tegen hun gevoelen een beſluit kan doen opmaken. In zoodanig geval nogtans moeten de ſtukken deswege naar Europa worden opgezonden, met de gronden, voor en tegen het opgemaakte beſluit, in den raad voorgedragen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

De Gouverneur-Generaal, als Opperbevelhebber der Land- en Zeemagt, beſchikt alleen over het krijgsvolk. Ieder gedeelte der militaire dienst ſtaat onder daartoe door den Koning of den Gouverneur-Generaal benoemde Hoofd- en verdere Officieren. — De Krijgsraden en het Hooge Militaire Geregtshof ſpreken regt ten aanzien van militaire overtredingen of misdaden.

Onder de inlandſche troepen telt men hoofdzakelijk *Bariſans* of javaanſche militie, en *Djajang-ſekars* of ligte javaanſche ruiterij.

Men heeft, in navolging van eene inrigting welke ſedert eeuwen in het moederland beſtaat, overal, waar zulks doenlijk was, in de oostindiſche bezittingen, mede ſchutterijen of *Burgervaandels* opgerigt, wier leden christenen zijn. Zij beſtaan niet ſlechts uit manſchap te voet, maar ook uit vrijwilligers te paard; op enkele plaatſen zelfs heeft men bij de ſchutterijen eenige vrijwillige artilleristen. Er beſtaan ook *ſchutterijen*, zamengeſteld uit de onchristen-vreemdelingen en hunne afſtammelingen, met uitzondering van Sinezen en Joden.

Een Hoog-Geregtshof over Neerlandsch Indië heeft zitting te Batavia. — Vervolgens zijn er Geregtshoven te Batavia, te Samarang, te Soerabaija, te Ambon, te Banda, te Ternate en te Makaſſar, ieder met een regtsgebied van zekere uitgeſtrektheid, alwaar de ommegaande regters, leden dier Geregtshoven, als voorzitters der hoven van

zittingen, regt ſpreken. — De landraad, eene mindere regtbank, wordt voorgezeten door den Reſident. — Eindelijk heeft men tweederlei inlandſche regters, wier regtsgebied als een hoog of laag vredegeregt kan beſchouwd worden. — De meest mogelijke zorg is derhalve gedragen, om alle willekeur, knevelarij of geweld voor te komen of althans te ſtraffen.

Er zijn in de voornaamſte ſteden, onder Neerlandsch gebied, nuttige inrigtingen van allerlei aard en ſtrekking, ook maatſchappijen en genootſchappen, welke veelal op dezelfde leest geſchoeid zijn als dergelijke inrigtingen in het moederland.

e landraad, eene
gezeten door den
en tweederlei in-
d als een hoog of
worden. — De
e gedragen, om
veld voor te ko-

en, onder Neer-
van allerlei aard
en genootſchap-
t geſchoeid zijn
oederland.

JAVA.

Dit eiland, van het westen naar het oosten, een langwerpig en ſmal vierkant vormende, heeft ten westen de *Straat-Sunda*, welke tusſchen Java en Sumatra doorſtroomt; ten noorden de *Javaſche* of *Sundaſche zee*, ten noordoosten de *ſtraat van Madoera*, ten oosten de *Balieſtraat* en ten zuiden de *Groote Zuid-* of *Auſtraalzee*. — De ſtraat Sunda is de gewone reisweg voor de ſchepen welke uit Europa komen en naar Batavia beſtemd zijn, alsmede voor die, welke van daar weder naar Europa keeren. — Van het zuiden die ſtraat inkomende, ontmoet men het *Prinſeneiland* door de *Behouden-Paſſagie* van Java geſcheiden; aan het noordeinde der ſtraat ligt het eilandje *Dwars-in-den-weg*, ongeveer even ver van Sumatra als van Java.

Java wordt van het westen naar het oosten van verſcheidene bergketens doorſneden. Sommige bergen verheffen zich tot eene aanzienlijke hoogte

boven den waterſpiegel der zee; men ontmoet onder dezen vuurſpuwende bergen, welke van tijd tot tijd aardbevingen veroorzaken, en ook ſomwijlen door hunne uitbarstingen groote verwoestingen aanrigten. Warme zwavelbronnen zijn in de nabijheid der vuurbergen niet zeldzaam. —— De hooge bergen maken de lucht friſſcher en koeler dan zoo kort onder de evennachtslijn te verwachten zou wezen. Tot die friſchheid dragen mede veel bij, de zeewinden die de lucht bekoelen; als ook de veelvuldige rivieren, die uit het gebergte ontſpringen, en meestal naar het noorden of zuiden ſtroomen, terwijl deze daar en boven de vruchtbaarheid van den grond op Java bijzonder bevorderen.

De grond levert zoo veel verſcheidenheid op, dat niet alleen allerlei keerkringsvoortbrengſelen op het eiland welig tieren; maar ook, in de hoogere en koudere ſtreken, vele europeſche groenten en vruchten zeer wel voortkomen. —— Voor den uitvoer levert Java inzonderheid koffij, rijst, ſuiker, voorts peper, indigo, tabak en eetbare vogelnestjes. Nog leveren de uitgeſtrekte jattiebosſchen uitmuntend timmerhout ook voor ſcheepsbouw.

Men rekent de geheele bevolking op zes à zeven miljoen menſchen. Behalve Javanen en Europeërs of Blanken, ontmoet men, vooral langs de noordkust, Sinezen, Maleijers, Baliers of Balinezen, Makasſaren en Boeginezen.

Reeds op den eerſten togt der Nederlanders

naar Indië, onder geleide van CORNELIS HOUTMAN van Gouda, werd door hen het eiland Java bezocht. In zomermaand 1596 lieten zij voor Bantam, toen eene aanzienlijke koopſtad, het anker vallen; vervolgens de geheele noordkust van Java langs ſtevenende, landden zij op onderſcheidene plaatſen, en kwamen te Soerabaija in wintermaand van datzelfde jaar. Weinige jaren later had de oostindiſche maatſchappij, welke in 1602 haar eerſte octrooi verkreeg, reeds verſterkte huizen of logies te Bantam en elders op Java gebouwd. In 1619 gelukte het den bewindvoerders der maatſchappij in Indië, door het ſtichten van het kasteel Batavia en het opgevolgd vermeesteren van het koningrijk Jakatra, met der daad vasten voet op Java te krijgen, waarna het hoofdbeſtuur uit de molukſche eilanden naar die nieuwe bezitting verplaatst werd en vervolgens onafgebroken aldaar verbleven is. De meeste oorlogen ſedert dat tijdſtip op Java gevoerd, werden veelal veroorzaakt, door het wantrouwen, de ijverzucht of de kwade trouw der javaanſche vorſten, en eindigden bijna altijd in de uitbreiding der magt van de oostindiſche maatſchappij. Ook zijn de weinige vorsten, welke nog op Java gevonden worden, geene onafhankelijke vorsten meer. Zelfs is het gebied der keizers van Djokjokarta en van Soerakarta, ſedert het dempen van den opſtand, door Diepo-Negoro in de zoogenoemde vorstenlanden, dat wil zeggen, in hunne rijken verwekt,

PERPUSTAKAAN NASIONAL

maar enkel door de nederlandſche wapenen bedwongen, merkelijk ingekort.

De Javaan is over het geheel zacht van inborst en volgzaam, maar tevens niet vlug van bevatting en geneigd tot traagheid, echter opgeruimd en vrolijk; tegen de listigheid van den Sinees is hij niet opgewaſſen; hij heeft ook minder zucht voor de krijgsdienst dan zijne ſtamgenooten de Madoerezen en Baliers. — De algemeene godsdienst is die van Mahomet, doch onder hunne godsdienſtige gebruiken ontwaart men vele bijgeloovigheden, van hunne voorvaderlijke godsdienſt ontleend. Deze of de Boedholeer, een uitvloeiſel van de Braminiſche eeredienst, heeft in ſommige ſtreken der binnenlanden, vooral in het oostelijke gedeelte des eilands nog volgelingen behouden, die aan den invloed der arabiſche prieſters ontſnapt zijn.

Bij nadere beſchouwing van het eiland doet zich de verdeeling in landſchappen of reſidentien langs de noordkust, en in die langs de zuidkust als van zelve voor, en zulks te meer, dewijl de zuidkust door geene uit Europa komende ſchepen bezocht wordt, en zelfs vrij zeldzaam door vaartuigen die zich tot den ruilhandel in Indië bepalen. De wijnkoopersbaai in het westen en de haven van Pagietan of Padjietan in het oosten, maken echter eene uitzondering; ook is het Gouvernement er op uit, om van de havens langs de zuidkust meer partij te trekken. Hoezeer dus de zuidkust aan de europeſche handelſchepen weinig

bekend is, zoo is het nogtans met de noordkust geheel anders gelegen. Deze werd reeds druk bevaren, toen de Nederlanders in Indië kwamen, en tijdens hunnen eerſten togt, vonden zij er allerwegen veel handel. Nog ſteeds wordt die kust door europeſche en aziatiſche ſchepen veel bezocht, en ook op deze kust zijn de voornaamſte koopſteden van Java gelegen.

Van het westen naar het oosten zullen wij eerst de reſidentien van de noordkust opnoemen, en op dezelfde wijze die van de zuidkust, om vervolgens eenige voorname ſteden vlugtig te gedenken. —— Langs de noordkust ontmoet men:

De reſidentie *Bantam*, aan de ſtraat Sunda gelegen, en zich van de noord- tot de zuidkust uitſtrekkende.

De reſidentie *Batavia*, waaronder tegenwoordig begrepen is de voormalige reſidentie *Buitenzorg*.

De reſidentie *Krawang*.

De reſidentie *Cheribon*, of eigenlijk *Tji-riboen* naar de rivier Riboen.

De reſidentie *Tagal* van geringe uitgeſtrektheid, zoo als mede de beide volgende.

De reſidentie *Pekalongang*.

De reſidentie *Kadoe*.

De reſidentie *Samarang*.

De reſidentie *Japara* of *Djapara*; hier onder behoort het landſchap *Joana* of *Djoana*.

De reſidentie *Rembang*, waaronder thans begrepen is de voormalige reſidentie *Grobogan* en het landſchap *Sidaijoe*.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

De reſidentie *Soerabaija*, en daaronder het weſtelijk gelegene *Djepan*, het noordelijk gelegene *Grisſee* of *Grisſek* en het eiland *Madoera*.

De reſidentie *Pasſaroewang* of *Pasſaroeang*, waarbij het landſchap *Malang* behoort.

De reſidentie *Besoeki*, met het landſchap *Panaroekan*, waaronder het oude rijk *Balambowang* is begrepen, en de voormalige reſidentie *Banjoewangie*.

Langs de zuidkust heeft men:

De reſidentie *de Preanger-Regentſchappen*, ten westen aan de reſidentie Bantam grenzende. Het beheer is hier verſchillend van de andere gewesten; ook vindt men er geene Sinezen, en de verkoop van opium of amfioen wordt er niet toegelaten.

De reſidentie *Banjoemaas*, met de landſchappen *Karang-Kobar* en *Karang-Sarie*.

De reſidentie *Bagaleen*, met het landſchap *Karang-Bollang*. — Deze beide reſidentien hebben gedeeltelijk tot 1830 onder de vorſtenlanden behoord.

Het rijk *Djokjokarta* of *Ojoegjoe-karta* en

Het rijk *Soerakarta*. — Deze beide, ieder ſtaande onder een' Keizer of Soeſoehoennan, zijn onder de algemeene benaming van *Vorſtenlanden* begrepen. — Gedurende vijf jaren ſtrekten die rijken ten tooneel der woelingen van den muiteling Diepo Negoro, die van het bijgeloof zijner landgenooten te zijnen voordeele trachtte gebruik te maken.

De reſidentie *Madioen* of *Madion*, waaronder de landſchappen *Ponorogo* of *Pranaraga* en *Djogorogo* of *Jagaraga*.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

De reſidentie *Kedirie* met de landſchappen *Kertoſonno* en *Negrowo*. —— Deze beide reſidentien, de oostelijke Montjo-negoroſche of Negrowoſche landen hebbende uitgemaakt, zijn in 1830 van de vorstenlanden afgezonderd.

ANJER, een vlek met een fort, in de reſidentie Bantam, gelegen aan de ſtraat Sunda. Hier moeten de uit Europa komende ſchepen hunne brieven, enz. afgeven, welke dadelijk te land naar Batavia aan den Gouverneur-Generaal worden gezonden. Te Anjer vangt de ſraaije postweg aan, die het geheele eiland in de lengte doorloopt, en over welken de postpaarden, op iedere wisſel- of pleisterplaats voorhanden, den reiziger met ſnelheid vervoeren. Van 400 tot 400 rijnlandſche roeden, zijn de afſtanden langs den weg door palen gemerkt, en het is op die wijze ten gewoonte geworden, den afſtand van de eene plaats naar de andere door het aantal palen aan te duiden.

BATAVIA, de hoofdſtad van Neêrlandsch Indië, de zetel van de hooge ambtenaren en ſtaatslighamen. Deze ſtad werd aanvankelijk aangelegd, onder de beſcherming van het kasteel van dien naam, in 1619 geſticht. Zij had te voren geheel het aanzien eener hollandſche ſtad; digt op elkander ſtaande huizen en grachten met boomen beplant maakten de volkrijke ſtad tot een ongezond verblijf. Sedert het begin dezer eeuw, zijn de meeste grachten gedempt, waardoor de ſtad in

gezondheid gewonnen heeft, doch dewijl tevens een aantal huizen zijn weggebroken, heeft zij haar voormalig aanzienlijk en bloeijend voorkomen geheel verloren. —— De meeste welgezetene inwoners hebben thans hunne huizen buiten Batavia, aan het Molenvliet, te Rijswijk of Weltevreden, welke men als zoo vele voorſteden kan aanmerken, of ook aan den weg naar Buitenzorg; desniettemin rekent men te Batavia nog ruim 48000 inwoners, van welke ongeveer het vierde gedeelte in de ſineſche wijk of kampong woont.

De baai of reê van Batavia is niet ſlechts ruim, maar tevens veilig, en wordt door een aantal eilandjes en klippen gedekt. Onder die eilandjes moet vooral opgemerkt worden *Puloe Kappal* of het eiland *Onruſt*, waar, onder het beſtuur der oostindiſche maatſchappij, en op nieuw ſedert het jaar 1816, zich ſcheepstimmerwerven bevinden.

Buitenzorg. Het buitenverblijf, door den Gouverneur-Generaal van imhoff hier aangelegd, heeft aan het geheele landſchap den naam gegeven. De Gouverneur-Generaal houdt hier zijn gewoon verblijf in een paleis, dat een grootsch gebouw mag genoemd worden. Vele fraaije woningen van onderſcheidene hooge ambtenaren verſieren dit vlek, terwijl de kruidtuin, ſedert weinige jaren nieuw aangelegd, met vele zeldzame gewaſſen prijkt. —— Het vlek ligt op 13 uren afſtands van Batavia, in eene bergachtige landſtreek, waar men eene gezonde lucht inademt.

Niet verre van het vlek Buitenzorg, treft men nog overblijffelen aan van de prachtige ſtad Padjajaran of Padsjajaran, welke, eenige eeuwen geleden, tot verblijf ſtrekte van een' der magtigſte vorsten van Java.

Poerwakarta, de hoofdplaats van de reſidentie Krawang. Hier omſtreeks werd niet lang geleden eene landbouw-kolonie aangelegd; doch de ſineſche landbouwers, welke daartoe behoorden, vingen in 1832 een' opſtand aan, die nogtans ſpoedig met hunnen eigen ondergang eindigde.

Bandong. Deze aangenaam gebouwde ſtad, in de Preanger-Regentſchappen, ligt aan de andere zijde van de bergketen, over welke zij, langs den grooten postweg, met Buitenzorg gemeenſchap heeft.

Ten zuiden van deze ſtad, ligt de vuurſpuwende berg Goentoer of de Goenong-Goentoer, welke in wijnmaand 1822 door eene verſchrikkelijke uitbarsting meer dan tachtig kampongs of dorpen verwoestte, en aan duizenden ſchepſelen, menſchen en vee, het leven kostte.

Cheribon, de hoofdplaats der reſidentie. Zij ligt aan den mond der rivier, wordt beſchermd door een fort, en was voorheen eene zeer handeldrijvende ſtad. —— Thans is zij nog ſlechts belangrijk door de nabijheid van het grafgeſticht, toegewijd aan Ibn-Sheik-Moelana, die, op Java, de eerſte verkondiger is geweest van het Islamismus. De Reſident houdt zijn verblijf te *Kali-Tandjong*,

dat omtrent een uur van Cheribon verwijderd is. — Niet ver van Cheribon, vindt men een' der hoogſte vuurbergen van het eiland.

TAGAL, met een fort, aan de rivier Tagal. Men heeft er verſcheidene ſcheepstimmerwerven, waar zelfs landsſchepen gebouwd worden.

SAMARANG, met eene goede haven voor kleine ſchepen, door een kasteel gedekt. Deze ſtad, in denzelfden ſmaak aangelegd als Batavia, heeft nog gedeeltelijk die bouworde behouden; daar ook is de hitte grooter, en wordt de lucht ongezonder geacht dan in de andere meer luchtig gebouwde ſtadswijken. De bevolking ſchat men op ruim 36,000 menſchen, welke niet alleen in den handel, maar ook in velerlei takken van nijverheid, bronnen van welvaart vinden. — Het reſidentiehuis ſtaat op eenigen afſtand van de ſtad, op meer verheven grond en in een verrukkelijk oord.

In 1818 werd hier, in een doelmatig ingerigt en luchtig gebouw, eene kadetteſchool gevestigd voor land- en zeemagt, en voor waterſtaat. Die ſchool is ſedert weder vernietigd.

De rivier, in Sprokkelmaand 1833 buiten hare oevers tredende, rigtte in de nabuurſchap der ſtad groote ſchade aan.

JAPARA, hoofdplaats der reſidentie, zeer aangenaam gelegen aan eene goede baai, welke door eenige eilandjes gedekt is. Het fort ligt op eene klip aan de rivier. De lucht is zeer gezond. De

inwoners houden zich veel met kastenmakerij bezig, waartoe de naburige bosschen fraai en deugdzaam hout leveren. De Resident houdt zijn verblijf te *Pattie*, gelegen aan den grooten weg van *Samarang* en *Soerabaija*.

BANTJAR, in de residentie Rembang. Hier heeft men scheepstimmerwerven, waar, voor het Gouvernement, brikken, schooners en zelfs fregatten gebouwd worden.

GRISSEE of GRISSEK, in de residentie Soerabaija, aan de straat van Madoera gelegen. Er is tot nabij de stad diepte genoeg voor groote schepen, in een' zachten moddergrond. De stad heeft eene aangename en gezonde ligging, op korten afstand van de stad Soerabaija. De kusthandel en nijverheid der inwoners maken Grisee zeer levendig; in hare nabijheid vindt men verscheidene zoutpannen.

SOERABAIJA, hoofdplaats der Residentie aan de straat van Madoera. De rivier Kedirie, welke in het gebergte Damong of Demang, nabij de zuidkust, op vrij grooten afstand van Soerabaija ontspringt, werpt zich hier in zee, en stroomt met een' harer armen midden door de stad. Soerabaija is, na Batavia, de voornaamste koopstad van het eiland, heeft eene bevolking van ongeveer 90,000 zielen, en veel welvaart door handel en nijverheid. De lucht is gezond, en de omstreken zijn verrukkelijk.

Het kasteel of fort *Oranje*, ligt op eene klip,

PERPUSTAKAAN NASIONAL

voor den mond der rivier, tot beſcherming van haven en ſtad. —— De haven is ruim, heeft genoegzame diepte ook voor de grootſte ſchepen, en is aan alle zijden tegen de winden gedekt. Zij wordt voor de beste haven van geheel Java gehouden, en menigvuldig door europeſche en oosterſche ſchepen bezocht.

In de binnenlanden der reſidentie Soerabaija, ontmoet men, niet verre van de oevers der Kediri, de puinen van eenige oude ſteden, welke getuigen van eene hooge beſchaving, lang voor de invoering van het Islamismus op Java. De uitgeſtrekte puinen van *Madjapahit* zijn vooral belangrijk, en hooger op aan de Kedirie ook de heerlijke overblijffelen van *Singaſarij*.

Probolingo, in het rijk Djokjokarta en ten noorden der hoofdſtad. Hier is waarſchijnlijk het middelpunt geweest der Boedholeer, toen eenige arabiſche prieſters de godsdienst van Mahomed kwamen invoeren. —— De puinen der ſtad *Boro-Boedho* bevinden zich ten westen van Probolingo; men vindt aldaar eene menigte beelden, welke ongetwijfeld of betrekking hebben op de Boedholeer zelve, of wel heiligen, of leeraars dier godsdienst voorſtellen. —— *Brambanan's* overblijffelen liggen ten zuidoosten van Probolingo. Hier ontmoet men eene menigte ingevallen en omgeſtorte tempels aan de Boedholeer gewijd; ook werd Brambanan door de Javanen als eene heilige ſtad beſchouwd.

De vuurſpuwende berg *Merapi*, liggende ten

noordoosten van Probolingo, en ongeveer op gelijken afſtand van die ſtad en van Soerakarta, heeft op het einde van 1832, even als tien jaren vroeger, door eene zware uitbarsting veel ontſteltenis en verwoesting in den omtrek verſpreid. Verſcheidene menſchen kwamen daarbij om, en de aschregen bedekte, tot op een' afſtand van vijf uren, alles met een graauw bekleedſel.

Pronorogo of Ponorogo, in de reſidentie Madioen, en ten zuiden der ſtad van dien naam. Te dezer ſtede is eene godsdienstige kweekſchool, waar ſoms tot bijna 3000 jongelingen onderwijs ontvangen, niet enkel in de leer van den Islam, maar ook in de Boedholeer, voor zoo verre die zich nevens de leer van den arabiſchen profeet heeft kunnen ſtaande houden, en zich daarmede heeft vermengd. —— Men treft hier enkele geleerde Javanen aan, welke met de oude en in onbruik geraakte javaanſche taal of het Kawi, ook wel de heilige taal genoemd, min of meer bekend zijn. De kawi-taal is een onmisbaar vereischte voor hen, die met de javaanſche letterkunde, zoo wel als met de oude zeden en gebruiken der Javanen verlangen zich bekend te maken.

MADOERA.

Dit eiland, ook wel Mandoera genoemd, ligt aan de noordoost-zijde van Java, en helpt de ſtraat van Madoera vormen. — Reeds tijdens de eerſte togten der Nederlanders naar Indië, werd dit eiland door hen bezocht. — De inboorlingen zijn van javaanſche afkomst, en volgen nog veelal de vroegere godsdienst der Javanen. Madoera is vrij wel bevolkt en wel bebouwd; terwijl de voornaamste voortbrengſelen zijn kokos- of zoogenoemde klapper-olie, rijst, katoen, rundvee, ook eetbare vogelnestjes. Vooral wordt er veel zout gewonnen.

De ſtraat van Madoera, welke tusſchen de monden van de Kedirie en de Solo-rivier weinig breedte heeft, is over het geheel zeer ondiep, doch niet gevaarlijk, als beſtaande de bodem uit zachten moddergrond. Van het noorden de ſtraat inkomende, neemt men loodſen te Sidaijoe, en van het zuiden komende te Pasſaroewang.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Geheel Madoera ſtaat onder drie van het Nederlandsch beſtuur afhankelijke vorsten, namelijk die van *Bangkalan* of *Bankallang*, wiens gebied het westelijke deel van het eiland beſlaat; die van *Pamâkasſang*, wiens gebied zich tot het middelſte en kleinſte gedeelte bepaalt; en die van *Soemanap* of *Soemenap*, wiens gebied zich over het oostelijke en grootſte gedeelte van het eiland uitſtrekt.

De ſtad SOEMENAP ligt aan de zuidoost-kust van het eiland, aan eene baai welke, door verſcheidene eilandjes, die er voor liggen, ten deele gedekt is. De vorst van het landſchap, die ſedert weinige jaren door het Nederlandſche Gouvernement met den titel van Panumbahan, in plaats van Sultan, is beſchonken, houdt hier zijn verblijf. Er is eene niet onaanzienlijke bevolking, en eene kleine christen-gemeente. Men vindt hier ſcheepstimmerwerven, waartoe de naburige jattiebosſchen het timmerhout leveren. Ook heeft men te Soemenap een' vrij belangrijken handel.

Te Soemenap alsmede te Bankallang is een Adſiſtent-reſident, welke beide behooren onder de reſidentie van Soerabaija.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

MOLUKSCHE EILANDEN.

Deze eilanden worden veelmaals de ſpecerij-eilanden genoemd, dewijl de nagel- en muskaatboom aldaar te huis behooren. Doch niet ſlechts op alle eilanden, onder de algemeene benaming van molukſche eilanden begrepen, maar ook op die ten oosten en zuiden der Molukken gelegen, tiert de nagel- en vooral de muskaatboom welig. De oostindiſche maatſchappij had echter de aankweeking dier beide boomſoorten tot eenige weinige eilanden bepaald en op alle andere verboden; te gelijk deed zij een ſcherp toezigt uitoefenen, en liet de voorhandene boomen op de eilanden, waar de aanplanting verboden was, van tijd tot tijd uitroeijen. De ſchade, welke door die maatregelen aan de inlandſche vorsten en regenten werd toegebragt (als wordende zij alleen, overeenkomstig het ſtaatsbeginſel, allerwege in Azia geldende, als de eenige en uitſluitende eigenaars van den grond aangemerkt) werd hun door jaargelden

vergoed. Desniettemin werd door de ingezeten hier en daar, met nagelen en muskaatnoten een fluikhandel gedreven, welke door het ftrengfte toezigt nimmer geheel kon belet worden. — In 1824 zijn door het Nederlandsch Gouvernement maatregelen genomen, om gaanden weg te doen ophouden of op te ruimen alle beletfelen, welke, in de molukfche eilanden, den landbouw belemmeren, zoodat ook op die eilanden, waar de nagelen muskaatboom voormaals werd uitgeroeid, men zich, naar verkiezing, met het aanplanten dier boomen zal mogen bezig houden.

De Nederlanders hebben op de molukfche eilanden, vroeger dan ergens elders in Indië, vasten voet gekregen, doch zij zijn er meermalen door bloedige oorlogen of opftanden verontrust geworden, zoo dat het, na hunne eerste bezitneming, een zestigtal jaren geduurd heeft, alvorens zij in het rustige bezit dier eilanden geraakt zijn.

De fpecerij-eilanden worden in drie groepen en evenveel landvoogdijen of refidentien verdeeld, welke onder eenen algemeenen landvoogd of gouverneur behooren, die te Ambon zijn verblijf houdt. Reeds in het jaar 1605 had de Oostindifche Maatfchappij een' landvoogd op Amboina, en vijf jaren later werd een algemeene landvoogd over de molukfche eilanden aangefteld.

I. De *Amboinfche eilanden*, waar men zich inzonderheid op het aankweeken der Nagelboomen toelegt.

II. De *Bandasche eilanden*, van waar de muskaatnoot en foelie getrokken wordt.

III. De *Ternataansche eilanden*, of eigenlijke Molukken, alwaar het aanplanten van nagel- of muskaatboomen, gedurende bijna twee eeuwen, is verboden geweest.

De geheele bevolking der molukſche eilanden moet vrij aanzienlijk wezen, en men ontmoet nergens in onze aziatiſche bezittingen, onder de landzaten, meer christenen dan hier. Op verſcheidene kleine eilanden, heeft het grootſte gedeelte der bevolking het christendom omhelsd; —— terwijl op de meeste dezer eilanden de kustbewoners, althans in naam, christenen zijn, heerscht onder de bewoners der binnenlanden een ruw heidendom en geringere beſchaving; deze laatsten beſchouwen de christenen als hunne meerderen, en zijn hun veelal onderworpen. De inlandſche christenen op de molukſche eilanden onderſcheiden zich in het algemeen van hunne landgenooten door het navolgen der europeſche kleeding, althans bij plegtige gelegenheden en op feestdagen.

Men vindt op deze eilanden den ſagoeboom, waarvan het binnenſte of merg, de gezonde en voedzame ſago of tapioca, aan de eilanders tot dagelijksch voedſel dient, in plaats van rijst of andere graanſoorten.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

AMBOINA.

Dit eiland ligt ten zuiden van *Ceram* of *Groot-Ceram*, heeft *Oma*, *Honimoa*, dat ook wel *Saparoewa* genoemd wordt, en *Noesfa-laut* ten oosten, en *Boero* ten westen. Het beftaat uit twee deelen: het noordelijke of *Hitoe*, verre weg het grootfte, is met het zuidelijke of *Leytimor* door de landengte *Baguwala* vereenigd.

De grond is bergachtig, en het land aan aardbevingen onderhevig. Men vindt er den kajoepoetehboom, waarvan de kajoepoetolie getrokken wordt; den fagoeboom, waarvan het merg velen tot eerfte levensbehoefte ftrekt; en voornamelijk den nagelboom, wiens geurige vrucht, niet alleen van wege den fmaak gebruikt wordt, maar ook om de verwarmende hoedanigheid, in vele gevallen, als zeer gezond wordt befchouwd. De nageloogst valt in October. Een boom, die in volle groeikracht ftaat, levert 's jaars van 25 tot 30 oncen nederlandsch aan nagelen; doch niet zelden levert hij meer, en zelfs fomwijlen tot vier of vijfmaal die hoeveelheid.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Op Amboina rekent men 60,000 inwoners, voor het grootſte gedeelte christenen. De inlandſche christenen onderſcheiden zich van hunne mahomedaanſche en heidenſche landgenooten, zoo door de zwarte kleur hunner kleeding als door het dragen van hoeden, rokken, ſchoenen, enz.

Voor het einde der 16e. eeuw kwamen de Nederlanders alreede op Amboina, dat toen in handen der Portugezen was. STEVEN VAN DER HAGEN, na er in het jaar 1600 geweest te zijn, kwam er op nieuw in 1605, en bemagtigde dit eiland. Amboina, aldus de eerſte bezitting der Nederlanders geworden zijnde, is als de hoekſteen aan te merken van het uitgeſtrekte gebied, door de Nederlanders ſedert in Indië verkregen; in alle opzigten voor Nederland van het hoogſte belang, wordt het beſchouwd als de ſleutel der molukſche eilanden. — FREDRIK HOUTMAN was de eerſte gouverneur van Amboina voor de oostindiſche maatſchappij. Dit eiland werd tevens het gewoon verblijf van den generaal of gouverneur-generaal, tot dat in 1619, ten gevolge der verovering van Jakatra, de zetel van het algemeen bewind naar Java verplaatst werd. —

AMBON, aan de groote bogt of baai op Leytimor gelegen, is eene net gebouwde ſtad, op een' rijzenden grond, waar men eene gezonde lucht inademt. Zij heeft 7000 inwoners, en eenen levendigen handel.

Het kasteel *Victoria* beſchermt ſtad en reede. Tijdens de vermeestering in 1605, bevond het zich in eenen ſlechten verdedigingstoeſtand; ſedert is het van tijd tot tijd veel verbeterd en vergroot, zoo dat het tegenwoordig als zeer ſterk wordt aangemerkt.

Te *Ambon* houdt de Gouverneur der molukſche eilanden zijn gewoon verblijf; aldaar is tevens de hoofdadminiſtratie van dat gouvernement gevestigd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

BANDA.

Men verſtaat onder *Banda* gewoonlijk de drie eilandjes, welke gezamenlijk de uitmuntende baai van *Banda* vormen, namelijk, de hoog uit zee rijzende *Goenong-api*, en het eiland *Neira*, ook wel *Banda-Neira* geheeten, ten noorden, welke door de ondiepe en enge ſtraat *het Zonnegat* van elkander geſcheiden zijn; benevens het eiland *Lontoir* of het *Hoogeland*, het eigenlijke *Banda*, ten zuiden, dat zich tevens naar het noordoosten kromt, zoodat op die wijze in eene noordelijke rigting, tuſschen Banda en Neira, het vaarwater *het Gat van Neira* of het *Oostergat* gevormd wordt. Gewoonlijk komt men de baai van Banda binnen door *het Gat van Lontoir* of het *Westergat*, gevormd door het Hoogeland ten zuiden en Goenong-api ten noorden.

De verſchrikkelijke uitbarstingen van den Goenong-api maken het verblijf op de eilanden Neira en Banda gevaarlijk. Dezelve zijn aan groote omkeeringen onderhevig; want daar zijn niet zelden,

door eene uitbarsting van dezen vuurberg, geheele gehuchten verzonken, of is het water door aardbeving tot eene ontzettende hoogte gerezen, alles op zijnen weg om verre werpende en vernielende.

Aan rijst en andere eerste levensbehoeften hebben die eilanden gebrek; terwijl het voorname voortbrengsel, de muskaatboom, aan de ingezetenen, welligt door hunne traagheid, slechts geringe welvaart schenkt. De planters zijn afstammelingen van Nederlanders, en worden Perkeniers genoemd. Behalve op Neira en Lontoir, wordt de muskaatboom ook aangekweekt op *Puloe-Way*, dat ten westen van het eiland Goenong-api ligt.

De groote pluk der muskaatnoten heeft plaats in Augustus of September; voorts ondergaan de noten verscheidene bewerkingen voor dat zij ter verzending gereed zijn. De muskaatboom draagt vruchten op den ouderdom van acht of negen jaar, en levert voor het minst van 25 tot 30 once Nederlandsch aan noten, met 7 of 8 once Nederl. aan foelie 's jaars, doch meermalen eens zoo veel, en soms tot vier en vijfmaal zoo veel. —— Voor arbeiders in de tuinen of perken, gebruikt men zoogenoemde perkslaven, waartoe tegenwoordig veelal misdadigers, die tot dwangarbeid veroordeeld zijn, hier heen gezonden worden.

Jakob van Heemskerk kwam hier in 1599; hij behoorde tot de vloot, welke onder bevel van Jakob van Neck in 1598 uit het vaderland was vertrokken. In 1609 stichtte de vlootvoogd

PIETER WILLEMSZ. VERHOEVEN de eerſte Nederlandſche ſterkte op Neira, hetwelk reeds dadelijk, door de verraderlijke inborst der Bandanezen, tot bloedige tooneelen aanleiding gaf.

Op het eiland Neira, ontmoet men de ſterkte *Nasfau* of het *Waterfort* aan de zuidzijde tegen over Banda, waaruit men de baai kan beſtrijken; en ten noorden van Nasfau, het kasteel *Belgica* op een' heuvel, in eene ſterke ſtelling, zeer gunſtig ter verdediging van het eiland gelegen. De ſtad of het vlek, van weinig uitgeſtrektheid, ligt onder het kasteel, aan den voet van den heuvel, ten oosten van het Waterfort. De reſident houdt zijn verblijf op Neira.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

VEN de eerſte Ne-
netwelk reeds dade-
rſt der Bandanezen,
ng gaf.
et men de ſterkte
de zuidzijde tegen
ai kan beſtrijken;
het kasteel *Belgica*
elling, zeer gunstig
gelegen. De ſtad
ktheid, ligt onder
den heuvel, ten
reſident houdt zijn

TERNATE.

Dit eiland, onder de kleinſte der eigenlijke molukken of der zoogenoemde ternataanſche eilanden behoorende, wordt nogtans als het voornaamſte dier groep aangemerkt, met het zuid-oostelijk van daar gelegene *Tidor* of *Tidore*. Het ligt ten westen van *Gilolo*, ook *Halamahera* of liever *Tatoetsjina* genoemd, dat verre weg het grootſte is der ternataanſche eilanden. Nog behooren onder de groote eilanden *Morty* ten noorden, en *Batsjan* of *Bachian* ten zuiden van Gilolo.

Ternate is niet veel meer dan een uit zee zich verheffende berg van aanzienlijke hoogte. Deze berg is een vulkaan, welke in de 17e. eeuw en vroeger, door zware uitbarstingen, veel ſchade veroorzaakt heeft, maar tegenwoordig ſlechts nu en dan door rookdampen bewijst, dat het geen uitgebrande vuurberg is.

Op Ternate, zoo wel als op de nabij gelegene eilanden, vond men voorheen veel nagel- en notenboomen, doch dezen werden in het midden der 17e. eeuw, volgens overeenkomst met de inland-

PERPUSTAKAAN NASIONAL

ſche vorsten, uitgeroeid ; mits hun daar voor, van wege de oostindiſche maatſchappij, eene zekere uitkeering of jaargeld betaald werd. Dat jaargeld is ſedert ſteeds aan die vorsten behoorlijk betaald geworden.

De Nederlanders kwamen vóór het einde der 16e. eeuw op de Ternataanſche eilanden ; zij werden, bovenal door den Koning van Ternate, met vriendſchap ontvangen, en vestigden zich reeds vroegtijdig in de 17e. eeuw op deze eilanden.

De inborst der bewoners van de Ternataanſche eilanden wordt als zeer vreedzaam beſchreven. De bevolking is talrijk, en de grond vruchtbaar, ook geſchikt voor europeſche groenten, terwijl de lucht voor buitengewoon gezond gehouden wordt.

MALEIJA, de hoofdplaats van Ternate, ligt zeer aangenaam aan de helling van den berg, en heeft eene gezonde ligging.

Het kasteel *Oranje*, in 1607 door den admiraal MATELIEF gebouwd, ligt hooger dan de ſtad, en in eene zoo gematigde luchtſtreek als men zich tusſchen de keerkringen naauwelijks verbeelden kan. Hier houdt de Gouverneur of Reſident der Ternataanſche eilanden zijn verblijf. —— Het paleis van den Sultan of Koning van Ternate ligt niet verre van daar, en is zoo wel prachtig als van groote uitgeſtrektheid.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

CELEBES.

Het eiland *Celebes* wordt veeltijds *Makasfar* genoemd, van wege de Nederlandsche hoofdbezitting van dien naam. Het ligt ten oosten van Borneo, heeft, in verhouding tot de lengte, van het noorden naar het zuiden, eene geringe breedte; het verdeelt zich oostwaarts in drie schiereilanden, waardoor drie baaijen gevormd worden, als de diepe *baai van Boni*, waar men van het zuiden af inkomt; de *Tolobaai*, welke naar het oosten open is; en de *Tomini-* of *Goenong-Tello-baai*, mede naar het oosten gekeerd, welke in diepte en wijdte die van Boni verre overtreft.

Men ontmoet vele gebergten op dit eiland, welke het in de lengte doorsnijden, maar vindt er ook fraaije bosschen, en vlakten van groote vruchtbaarheid, terwijl het eiland eene menigte grootsche of verrukkelijke natuurtafereelen oplevert. De welige groeikracht is oorzaak, dat alle groenten, vruchten, enz., die er geteeld worden, voortreffelijk en tevens goedkoop zijn. — Tot

de voornaamſte voortbrengſelen voor den uitvoer rekent men rijst, katoen, ſapanhout, benjoin, ook vurige ſterke paarden, welke op Java en elders zeer gewild zijn. Er zijn goud- en ijzermijnen; ook ſchijnt Celebes nog andere delfſtoffen te bezitten.

De inwoners zijn zeer werkzaam, doch onrustig. In het algemeen ondernemend van aard, hebben zij weinig neiging voor landbouw en nijverheid, doch meer zucht voor handel, ſcheepvaart en visſcherij, ook voor zeerooverij. Volgens de taal, onderſcheidt men de Celebezen in Makaſaren en Boeginezen; zij worden buiten hun eiland mede door die benamingen onderſcheiden. — Makaſaren zijn niet ſlechts die, welke tot het rijk van Makaſar behooren, maar een veel grooter gedeelte der bevolking, vooral aan de zuid- en westkust van het eiland; —— onder Boeginezen verſtaat men niet enkel de inwoners van Boni of de Boniers, maar ook de onderdanen van verſcheidene andere ſtaten aan of omſtreeks de oostkust. De bevolking van de noordwaarts gelegene Staten is van de Makaſaren en Boeginezen geheel onderſcheiden: bij hen beſtaat meer zucht voor den landbouw; zij zijn veel vreedzamer, en worden doorgaans Alfoeren genoemd.

Het geheele eiland kan geacht worden of middellijk of onmiddellijk aan het Nederlandsch beſtuur onderworpen te zijn, dat wil zeggen: de vorsten, zijn ingevolge overeenkomsten, in de

tweede helft der 17e. eeuw met de oostindiſche maatſchappij geſloten, of vaſal of bondgenoot, met dien verſtande, dat geene geſchillen, tusſchen hen onderling gerezen, anders dan door eene beſliſſing van het Nederlandsch beſtuur als ſcheidsregter vereffend worden. De ſlechte nakoming dier voorwaarden van de zijde der inlandſche vorsten, waaronder ſommigen ſteeds op uitbreiding van magt bedacht zijn, heeft tot menigen oorlog, ook in deze eeuw en nog voor weinige jaren, aanleiding gegeven. Onder de magtigſte vorsten, hetzij dan door eigene magt of door bondgenootſchap, telt men gewoonlijk die van *Makasſar* of *Goa*, ook *Goach* genoemd, nabij de zuidwestpunt van het eiland, en die van *Boni* aan de westzijde der binnenbaai van Boni.

De landſchappen, welke onmiddellijk onder het Nederlandsch bewind ſtaan, zijn:

I. De *Landen van Maros* op de westkust, ten noorden van het rijk Goach.

II. Het *Gebied van Makasſar* of *Vlaardingen*, van geringen omvang, tusſchen de Staten van Goach ingeſloten.

III. De *zuider Districten* aan de zuidkust, een gedeelte van het rijk Makasſar hebbende uitgemaakt.

IV. De landſchappen *Boelekomba en Bonthain*, welke aan de zuider districten grenzen, en het zuidoostelijke gedeelte des eilands uitmaken; eindelijk

V. De landſchappen *Menado en Goenong-Tello*,

of *Gorontalo*, in het noordoostelijkſte gedeelte des eilands, welke zich tot aan de ſtraat der Molukken uitſtrekken.

De ſtad MAKASSAR of VLAARDINGEN, in het *gebied van Makasſar*. Hier is de hoofdzetel van het Nederlandsch beſtuur en het verblijf van den Gouverneur zoowel als van de hoofdambtenaren. De eigenlijke ſtad of Vlaardingen is van geringe uitgeſtrektheid, doch draagt blijken van voormaligen bloei. Handel en visſcherij is er nogtans levendig. Veel paarden worden uitgevoerd; de Sinezen komen velerlei voortbrengſelen verruilen, waaronder inzonderheid tripang (hier omſtreeks vischt men de fijnſte en kostbaarste ſoort), die in niet geringe hoeveelheid van elders, voornamelijk van de noordkust van Nieuw-Holland, hier wordt aangebragt.

Het kasteel *Rotterdam* ligt aan het westeinde van Vlaardingen, is goed verſterkt, diende vroeger tot woning van den Gouverneur, en ſtrekt tot beſcherming der baai, welke eene der veiligſte is van geheel Indië, gedurende de zuidoost-mousſon, doch waar minder veiligheid is gedurende de noordwest-mousſon.

Het fort *Vredenburg* dekt de ſtad Vlaardingen aan de land- of oostzijde.

De geheele bevolking, met de voor de baai liggende eilandjes Koeding-Aring, Groot-Baring en Klein-Baring, wordt op 15,000 zielen geſchat.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

De ſtad BOELEKOMBA, de hoofdplaats van het landſchap van dien naam, aan de rivier Kalikongang gelegen, is klein maar aangenaam, en het verblijf van den Nederlandſchen gezaghebber. Het fort *Carolina*, aan den zeeoever, beſchermt de haven, welke zeer goed is. De inwoners zijn werkzaam; en de landſtreek is rijk aan verrukkelijke en grootſche gezigten.

Eene zoogenoemde waterberoering heeft alhier op het einde van 1820 verſchrikkelijk gewoed. Met een geweldig gedruisch verhief zich de zee in weinige oogenblikken tot 60 en 80 voet boven den gewonen waterſpiegel! Twee dorpen verdwenen geheel en al. Vele menſchen lieten het leven, ten gevolge van dit natuurverſchijnſel, wijl de zee met even veel geweld in haar bed terugkeerde als zij het verlaten had.

De ſtad MENADO, gelegen aan de noordkust van het eiland Celebes, is de hoofdplaats van het gebied van Menado en Goenong-Tello. De Nederlandſche reſident of gezaghebber houdt zijn verblijf in het fort *Amſterdam*, dat zich in goeden ſtaat van verdediging bevindt. Hier omſtreeks vervaardigt men vooral kabels van goemoetivezels, en bouwt men rijst voor den uitvoer. Sedert eenige jaren wordt er met goed gevolg ook koffij gebouwd.

Deze landſtreek is zeer bergachtig, en heeft vuurbergen, welke van tijd tot tijd aardbevingen veroorzaken. — Men treft er goudmijnen aan, welke nogtans weinig opleveren.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Sedert de laatſte jaren bevinden zich eenige zendelingen in het gebied van Menado, welke met veel ijver zich op de verbreiding van het christendom toeleggen. Zij vinden echter nog weinig ingang onder de Alfoeren, wier zeden eenvoudig zijn, en wier inborst veel beter ſchijnt te wezen dan van de meer beſchaafde en meer zuidelijk wonende Celebezen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

den zich eenige
Menado, welke
reiding van het
den echter nog
n, wier zeden
eel beter ſchijnt
haafde en meer

BORNEO.

Men houdt dit eiland vrij algemeen voor het grootſte van onzen aardbol. Het heeft de *Javaſche* of *Sundaſche zee* ten zuiden, wordt ten oosten door de *ſtraat van Makaſar* van het eiland Celebes geſcheiden, en heeft verder aan de oostzijde tot begrenzing *de Celebeſche zee;* het wordt ten westen bepaald door de *ſtraat van Karimata*, ook de *Karimata zee* genoemd, en door de *Sineſche zee;* ten noorden heeft het westwaarts de *Sineſche zee*, en oostwaarts de *Soeloeſche zee.*

Een aantal bergen en bergketenen zijn op dit eiland voorhanden; daaronder vindt men vuurſpuwende bergen en uitgebrande vuurbergen, maar ook bergen, die rijk zijn aan allerlei delfſtoffen; er worden bewerkt diamantgroeven, goud- en zilvermijnen, kristalgroeven, ijzermijnen, enz. Er zijn op dit eiland meren van meerdere of mindere uitgeſtrektheid; eene groote menigte rivieren en

PERPUSTAKAAN NASIONAL

ſtroomen bewateren het land allerwegen, onder welke er zijn, die eene groote uitgeſtrektheid lands bevochtigen en de binnenlandſche gemeenſchap van het westen naar het oosten of zuidoosten, zoo men wil, gemakkelijk maken; doch het binnenland is tot nog toe weinig bezocht en zeer weinig bekend. Een eiland, dat onder de evennachtslijn gelegen, zich noord- en zuidwaarts verre uitſtrekt, en evenmin aan gebergten als aan rivieren gebrek heeft, hier een' vulkaniſchen en daar een' aangeſlibden grond vertoont, zulk een eiland is ongetwijfeld geſchikt, om allerlei keerkringsvoortbrengſelen op te leveren. De beſchaving ſtaat er echter op eenen lagen trap, en de landbouw is van weinig beduidenis. — In verhouding tot de uitgeſtrektheid, levert Borneo dan ook weinig op voor den uitvoer in het algemeen en nog minder voor den handel met Europa. Het levert aan delfſtoffen uitmuntende diamanten, zeer fijn goud, zilver, ijzer, tin en kristal; overigens levert het eetbare vogelnestjes, peper, kamfer, drakebloed, benjoin, bezoar, dammerharst en goemoeti-touw.

De hoegrootheid der bevolking is onmogelijk op te geven. Men verdeelt ze in ſtrandbewoners, voornamelijk beſtaande uit Maleijers, Boeginezen, Sinezen en Arabieren; in Sineſche mijnwerkers, die in de goud- en zilvermijnen arbeiden, en in oorſpronkelijke bewoners, gewoonlijk Dayaks of Dayakken genoemd. Deze bewonen de eigenlijke

binnenlanden, en worden beſchouwd als ruw, zonder eenige godsdienst of de minste beſchaving.

Op den togt van OLIVIER VAN NOORT, rondom den aardbol, landde deze onverſchrokken zeevaarder, omſtreeks het einde van het jaar 1600, op Borneo. Dit eerste bezoek van Nederlanders werd eerlang door andere bezoeken gevolgd; en de Nederlanders ſchijnen niet lang daarna een' geregelden handel op de westkust van dit eiland te hebben aangevangen.

Het Nederlandsch gebied bepaalt zich hoofdzakelijk tot de kustlanden, langs een groot gedeelte van de west-, zuid- en oostkust. Volgens ſommigen, zou die bevolking naauwelijks 600,000 menſchen bedragen, volgens anderen op 1,500,000 menſchen te ſchatten zijn.

Dat gebied wordt verdeeld in:

I. *Westkust* of *Gebied van Pontianak.* Het behelst verſcheidene rijken of ſtaten langs de eigenlijk gezegde westkust, als Sambas, Mampawa of Mampauwa, Landak, Pontianak, Sukkadana, Matam, enz.

II. *Zuid- en oostkust*, of *Gebied van Banjar-Maſſing.* Dit ſluit, als het ware, omſtreeks de zuidwestpunt van dat eiland aan het gebied van Pontianak, en ſtrekt zich tot op de oostkust uit langs een gedeelte van de ſtraat van Makaſſar.

PONTIANAK, de hoofdplaats van het gebied ter westkust, ligt aan een' der drie voorname

takken van den ſtroom Pontianak, welke diep landwaarts in zijn' oorſprong heeft. Eene modderbank maakt het inkomen der rivier voor groote ſchepen bezwaarlijk, terwijl aan den mond ook eenige eilandjes liggen. De ſtad, waar ook de Sultan zijn verblijf houdt, ligt op eenige uren afſtands van zee, en ſpreidt zich uit langs beide oevers der rivier. Een goed kasteel verdedigt de nadering der ſtad, en ſtrekt tot woning aan den Nederlandſchen Gezaghebber of Reſident en de andere Nederlandſche Ambtenaren.

Hier wordt handel gedreven in goud, diamanten, ijzer, tin; ook in eetbare vogelnestjes en paarlen, al hetwelk voornamelijk de Sinezen van hier komen halen. Tot aanmoediging van den handel, is deze haven ſedert kort voor alle natien opengeſteld en vrij van in- en uitgaande regten.

Ten zuiden van Pontianak, aan de rivier *Matam*, werd in 1829 eene overwinning op den trouweloozen en verraderlijken ſultan van Matam behaald, door den Kapitein ter zee, thans Schout bij Nacht, H. M. Dibbetz; de ſultan werd verdreven, en de voormalige ſultan van Siak (op de oostkust van Sumatra gelegen) in zijne plaats aangeſteld.

Banjer-Massing, aan den ſtroom van denzelfden naam, welke van het noorden komende, na eene groote uitgeſtrektheid lands te hebben doorloopen, de ſtad Banjar-masſing voorbij ſtroomt, en zich eenige uren verder zuidwaarts in zee

ſtort. De ſtad is niet groot; het fort ſtrekt tot verblijf van den Nederlandſchen reſident ter zuid- en oostkust.

De zeeſchepen kunnen van wege eene bank niet tot aan de hoofdplaats opzeilen, maar blijven liggen te *Tiebonje* of *Tabanje*, nabij den mond van den ſtroom, waar zij losſen, en hunne lading weder innemen.

De handel beſtaat hier in diamanten, ſtofgoud, ijzer, bezoar, drakebloed, kamfer, peper, bindrotting en eetbare vogelnestjes.

Men ontmoet hier minder vreemdelingen dan ter westkust, maar daarentegen meer inlanders of Dayaks, en onder deze veel mahomedanen. In vroegeren tijd had het christendom hier gereeden opgang gemaakt, maar gebrek aan godsdienstleeraars heeft hetzelve onder de inwoners weder doen verdwijnen. De inwoners onderſcheiden zich hier bijzonder door gehechtheid aan het Nederlandsch beſtuur.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

BINTANG OF BINTANG-RIOUW.

De Nederlandſche bezitting Riouw of Rhiouw ligt op het eiland Bintang, behoorende onder die kleine eilanden, welke ten zuiden van het ſchiereiland Malakka liggen, en rondom den zuidhoek van Malakka eene groep vormen, welke zich aan de eilandjes langs de oostkust van Sumatra gelegen als aanſluit, om den ingang der ſtraat van Malakka te belemmeren. Deze ligging maakt Bintang zeer belangrijk, en tot middelpunt van den handel, welke de beide ſchiereilanden van den Ganges en Bengale met de rijken aan de oostkust van Azie en met den indiſchen archipel drijven.

Bintang heeft ten noorden de *Sinkapoerſtraat*, ten oosten de *Karitmatazee*, wordt ten westen door de *Riouwſtraat* van de eilandjes *Battam* en *Kalaut* of *Gallat* geſcheiden, terwijl de *Lingan eilanden* op grooteren afſtand ten zuiden van Bintang liggen.

Ten einde van de uiterst gunstige ligging voor den handel te beter gebruik zou kunnen gemaakt worden, heeft Z. M. in 1828 aan Riouw het

voorregt eener vrijhaven geſchonken. — Onder de voortbrengſelen voor den uitvoer, heeft dit eiland peper en vooral gambier of terra japonica, zeker verdikt ſap, dat op Bintang in vierkante koekjes wordt toebereid, en door de Aziaten van den Indiſchen archipel algemeen bij de betel gebruikt wordt.

Het getal inwoners wordt gerekend op 20,000, van welke twee derden Sinezen zijn. De meeste Sinezen vinden hun onderhoud in de gambier- en peper-tuinen.

De ſtad Riouw, ook Bintang-Riouw of Rhiouw genoemd, heeft eene aangename ligging aan eene veilige baai, welke in de ſtraat Riouw uitkomt, en daarenboven door het eilandje *Marsch* en andere kleine eilandjes gedekt is. De lucht is hier zeer gezond. Het kasteel verdedigt ſtad en baai, terwijl het tevens tot verblijf van den Nederlandſchen gezaghebber ſtrekt. Eigenlijk gezegde handel, waartoe deze plaats zoo uitmuntend gelegen is, heeft men tot nog toe te Riouw weinig.

BANKA.

Dit eiland wordt ten westen door de *Bankaſtraat* van Sumatra geſcheiden, en ten zuidoosten door de *Gasparſtraat* van het eiland Billiton; een gedeelte der Gasparſtraat wordt wel eens Clementſtraat en een ander gedeelte dier ſtraat Macclefieldſtraat geheeten.

De kusten zijn vlak, doch de binnenlanden bergachtig en boschrijk. De grond is over het geheel rotsachtig, doch wordt door eene menigte rivieren en beken beſproeid, zoodat de landbouw er velerlei voortbrengſelen zou kunnen aankweeken. — Men treft er eenige fijne houtſoorten aan, vooral ebbenhout; ook dammerharst, honig en wasch. In de nabijheid van Banka, wordt tripang gevangen, en op de naburige eilandjes zijn ook eetbare vogelnestjes.

Het voortbrengſel is tin, onder den naam van bankatin als voortreffelijk bekend; ook rekent men, dat de uitgegraven erts, welke er rood bruin

uitziet, ruim de helft aan zuiver tin bevat. De tinmijnen worden bewerkt door Sinezen of afftammelingen van Sinezen, *Tikoes* genoemd, die in vennootſchappen of veemen verdeeld zijn, en onder afzonderlijke opperhoofden ſtaan.

De geheele bevolking wordt op ruim 25,000 menſchen geſchat, zoo oorſpronkelijke bevolking of bergbewoners, Maleyers als vooral Sinezen.

Muntok, ook Mintow genoemd, de hoofdplaats, gelegen aan de westkust tegen over den mond van de rivier Soenfang op Sumatra. De ſtad ligt aangenaam aan eene goede baai; onmiddellijk achter de ſtad verheft zich de grond, zoodat het fort, op een' platten heuvel gelegen, ſtad en baai beheerscht. Het fort is, ſedert de laatſte jaren, in een' goeden ſtaat van verdediging gebragt, en ſtrekt tot verblijf van den Nederlandſchen reſident.

De berg Monopijn, nabij Muntok, welke in eene piek eindigt, is op grooten afſtand in zee zigtbaar, en ſtrekt tot verkenning der ſtraat Banka.

BILLITON.

Ten noorden en oosten heeft Billiton de *Karimataſtraat*, ten westen de *Gaspar-* of liever de *Clementſtraat*, en ten zuiden de *Javaſche zee*.

Het vertoont zich vrij hoog uit zee, en is door verſcheidene eilandjes, rotſen en banken omringd. De bosſchen leveren niet ſlechts timmerhout, maar ook fijne houtſoorten; de bergen zijn rijk aan ijzermijnen, alsmede aan goede tinmijnen, welke eerst ſedert weinige jaren ontdekt zijn. — Billiton en de omliggende eilandjes leveren eetbare vogelnestjes; de naburige banken goeden tripang.

De inwoners zijn werkzaam. Men treft onder hen bekwame ſcheepsbouwers, die ligte en ſnelzeilende praauwen vervaardigen, als ook ſtoute en onverſchrokken zeelieden, die zich met de ranke praauwen verre in zee wagen, en zich niet zelden aan zeerooverij ſchuldig maken.

SUMATRA.

Van de *Straat-Sunda* af, waardoor het van Java geſcheiden is, ſtrekt dit eiland zich in eene noordwestelijke rigting uit tot verſcheidene graden ten noorden der evennachtslijn. De oostkust of liever noordoostkust vormt eene zijde der *ſtraat van Malakka*, en meer zuidwaarts de westzijde der *ſtraat van Banka*, terwijl verder de oostkust door de *Javaſche zee* beſpoeld wordt. De kust, welke tegen het westen of liever zuidwesten is gekeerd, wordt door de groote Indiſche zee beſpoeld; doch een aantal kleinere eilanden ligt verſpreid langs die kust, op grooteren of kleineren afſtand van Sumatra, en dekt ſommige gedeelten tegen de zuidwester ſtormen, welke op andere punten met zware branding tegen de kust aanſlaan.

Door de geheele lengte van het eiland loopt eene bergketen, welke hier en daar zich in eenige takken ſplitst, en ſoms bergvlakten vormt, welke door derzelver verhevene ligging den bewoner als onder eene andere en koudere hemelſtreek ver-

plaatſen. Op die wijze is de warmte, vooral in de binnenlanden, veel gematigder dan men van een eiland, gedeeltelijk onder de linie liggende, zou verwachten. De groote en kleine rivieren, welke in het gebergte haren oorſprong nemen, maken het land allerwegen vruchtbaar.

De grond is voor velerlei voortbrengſelen geſchikt, terwijl de bergachtige ſtreken veelal met zware bosſchen bedekt zijn, of ſoms delfſtoffen bevatten. Men heeft er inzonderheid goud- en ijzermijnen, ook zijn er ſedert eenige jaren ſteenkoolgroeven ontdekt; voorts treft men er aan verſchillende zeer gezochte en fijne houtſoorten, alsmede benjoin, kamfer en andere harsten of gommen. De voortbrengſelen, welke op Sumatra aangekweekt worden, zijn vooral koffij, katoen, peper, indigo, ſuiker, gambier of terra japonica, enz.

De bewoners van Sumatra, en vooral die van maleiſchen oorſprong, kunnen in geenen deele, wat goede trouw en opregtheid aangaat, met den Javaan worden gelijk geſteld, hoezeer zij op hunne beurt krijgshaftiger zijn. Over het geheel kan hunne inborst gezegd worden te zijn: rusteloos en verraderlijk, afkeerig van den arbeid, doch geenszins onvernuftig. De bewoners van enkele landſtreken, bepaaldelijk van de zuidelijke landſchappen, zijn min woelziek. — Op dit uitgeſtrekte eiland, waarvan verſcheidene gedeelten ſchaars bewoond zijn, rekenen ſommigen niet meer dan acht of negen millioen menſchen.

Cornelis Houtman bezocht, op zijnen eerſten togt naar Indië, de zuidkust van Sumatra; bij zijn' tweeden togt landde hij op de noordkust, alwaar hij te Atsjeen, ook Achin genoemd, vermoord werd, en alwaar zijn broeder eenigen tijd als gevangene doorbragt. Van dien tijd af bezochten de Nederlanders dat eiland zeer vlijtig, hadden er dra eenige vastigheden, en werden eerlang meesters van eene groote uitgeſtrektheid der westkust, terwijl zij zich mede aan de zuid- en oostkust vestigden, of aldaar kantoren ſtichtten.

Het gebied van Nederland op Sumatra wordt verdeeld als volgt:

I. Het *gebied van Padang*, of de westkust, beſtaande uit de landſchappen *Tapanoelie*, ten noorden van de linie; *Padang*, hier aan palende, ten zuiden; verder bezuiden de linie *Indrapoera* en het aangrenzende *Benkoele*. In dit laatſte landſchap hadden zich ſedert langen tijd, in weerwil der regten van de Nederlandſche Oostindiſche maatſchappij, de Engelſchen gevestigd; ſedert het jaar 1824, is het door Groot-Brittanje in ruiling aan Nederland afgeſtaan.

Nog behooren tot het gebied van Padang die landſchappen, welke voormaals het rijk van Menangkabou hebben uitgemaakt. In die binnenlandſche ſtreken wordt ſedert meer dan tien jaren door Nederland een bijna onafgebroken oorlog gevoerd tegen de volgelingen eener ſekte, omſtreeks het begin dezer eeuw onder de maho-

medaanfche bevolking der binnenlanden van Sumatra opgekomen. De aanvoerders bedekken hunne heerschzuchtige oogmerken onder het mom van godsvrucht, en nemen uiterlijk eene groote geftrengheid van zeden in acht. Zij noemen zich *Padris* of *Padries* (zoo veel als geestelijken), en zijn uit dien hoofde in het wit gekleed; doch door anderen worden zij, om hunne witte kleeding, niet zelden *orang-puties*, dat is *witte menfchen*, genoemd.

II. Het *gebied van Palembang* of Sumatra's oostkust. Ten noorden ftrekt het zich niet veel verder uit dan de ftraat van Banka, tot aan het rijk van Jambi, ten zuiden tot aan de Lampongs. Reeds federt de 17de eeuw hadden de Nederlanders in dat rijk eene fterkte; de menigvuldige treken van trouweloosheid en verraderij, door den keizer van Palembang gepleegd, hebben nogtans in 1821 de geheele vermeestering van dat rijk ten gevolge gehad.

III. De *Lampongs* of de zuidkust. Deze landfchappen, welke reeds vroegtijdig in het bezit van Nederland geweest zijn, grenzen ten zuiden aan de ftraat Sunda; ten noorden aan het landfchap Benkoele, en aan het gebied van Palembang. Zij behooren tegenwoordig onder de refidentie Bantam, aan de andere zijde der ftraat Sunda.

Tapanoelie of Tapanoelij, aan eene ruime baai, welke diepte heeft voor groote fchepen, en door het eiland *Menfoelar* gedekt is.

Hier heeft men handel in kasfia, benjoin en kamfer, wordende de kamfer uit deze ſtreken voor de beste van het geheele eiland gehouden.

Omſtreeks Tapanoelie, maar voornamelijk in de binnenlanden van dat gewest, woont een volksſtam, Battas of Bataks genoemd, welke zich tot op de oostkust aan de ſtraat van Malakka uitſtrekt. Deze menſchen, alhoewel geenszins op den laagſten trap van beſchaving ſtaande, hebben nogtans de affchuwelijke gewoonte, van zich ſomtijds aan menſchenvleesch te vergasten; die gewoonte is zoo verregaand afgrijſelijk, dat zij zelfs den levenden natuurgenoot de ſtukken uit het lijf ſnijden, en die ſtukken, ten aanzien van den gemartelde, raauw en nog lillend verſlinden.

PADANG. Deze ſtad is ſedert meer dan anderhalve eeuw de hoofdplaats der Nederlandſche bezittingen op Sumatra's westkust, en het gewone verblijf van den Reſident of Gouverneur. Padang is ſlechts klein, doch ſedert de laatſte jaren merkelijk verfraaid geworden, en in vele opzigten verbeterd. — De grond rondom de ſtad is laag en moerasſig, doch achter de ſtad rijst dezelve, en wordt ſpoedig bergachtig, zoodat men uit dien hoofde te Padang weinig van de vochtige dampen te lijden heeft.

Tuſſchen den wal en het eilandje *Piſang*, ten zuidwesten van den mond der rivier van Padang, treft men de reede aan, waar enkel met noordwester ſtormen de ſchepen niet geheel veilig lig-

gen. — De zoogenoemde zeven-eilanden zijn in het gezigt der ree. Overigens heeft men van hier zuidwaarts tot aan Indrapoera verſcheidene diepe baaijen en ſchoone zeeboezems met eene menigte eilandjes, welke langs de kust verſpreid zijn.

De handel heeft veel levendigheid, en de uitvoer beſtaat hoofdzakelijk in goud, benjoin, kamfer, peper, maar vooral in koffij, kasſia en gambier of terra japonica, welke hier in ronde koekjes wordt toebereid, de dikte van een drieguldenſtuk hebbende.

Benkoele of Benkoolen. Deze ſtad, tot in 1824 in handen der Engelſchen, en de hoofdplaats van hun gebied ter westkust van Sumatra, is net en vrolijk gebouwd. De lucht is hier zeer ongezond; ook is de reê geheel open en onveilig, zoodat de ſchepen onder het kleine *Rat-* of *Ratten-eiland*, eene ſchuilplaats moeten zoeken. — Het kasteel *Marlborough* wordt voor ſterk gehouden.

Voor den handel heeft men koffij, ſuiker en peper; terwijl men daarenboven in de nabijheid van Benkoele voor eenige jaren ſteenkoolgroeven ontdekt heeft.

De Engelſchen hebben zich te Benkoele meer dan eens, vooral ſedert het einde der vorige eeuw, veel moeite gegeven, om de muskaat- en nagelteelt op Sumatra in te voeren; zij zijn nogtans in die pogingen in geenen deele naar wensch geſlaagd.

PALEMBANG ligt aan de breede, ſchoone en heerlijke gezigten opleverende rivier Moeſie of Soenſang, welke in het gebied van Padang, op weinige uren afſtands van Benkoele, ontſpringt, en zich in de ſtraat Banka met de zee vereenigt. Aan beide oevers van den ſtroom, ſtrekt zich de ſtad uit, eenige uren van den mond der rivier verwijderd; de nadering wordt voornamelijk door de meer benedenwaarts liggende ſterkten verdedigd. Het kasteel, dat uitgeſtrekt en zeer ſterk is, verſtrekt tot woning van den Reſident, en was te voren het verſterkte paleis of kraton des keizers van Palembang. De ſtad zelve is onaanzienlijk; ook hebben de meeste vreemdelingen hunne woningen op vlotten of rakits, in de rivier, waar het verblijf luchtiger en friſſcher is.

Hier is veel handel, en de uitvoer beſtaat in peper, katoen, drakenbloed, benjoin, gambier, ſtofgoud, olifantstanden, lakirhout, dat in Sina als reukwerk zeer gezocht is, enz.

In de binnenlanden van Palembang, treft men een' volksſtam aan, *Orang-koeboe* genoemd, welke niet talrijk is, en zich onderſcheidt door buitengewone ſchuwheid. Die menſchen drijven handel met de palembangſche kooplieden, zonder met hen in onmiddellijke aanraking te komen. De koopman nadert het dorp der Koeboes tot op zekeren afſtand, legt zijne waren in de nabijheid van het dorp neder, geeft zulks te kennen door het ſlaan op koperen bekkens, en

verwijdert zich. De koeboes komen vervolgens, nemen wat hun aanſtaat, en laten er honig, was, enz. in de plaats. Deze zonderlinge ruilhandel is desniettemin voor den koopman zeer voordeelig.

Het rijk *Atjeen*, dat de noordwest-zijde van het eiland beſlaat, verdient nog eenige vermelding. Voormaals noemden de Nederlanders het *Achin*, en de Engelſchen nog ſteeds *Acheen*. Het is niet alleen onafhankelijk, maar ligt zelfs geheel buiten nederlandſchen invloed. Dit rijk was zeer bloeijend in de 17de eeuw, en ſtrekte deszelfs invloed verre over de zuidwestkust uit; thans is die ſtaat merkelijk in verval, en heeft ſlechts het oppergebied over eenige rijkjes of kleine ſtaten, waardoor het onmiddellijk omringd wordt.

In dit rijk werd de Nederlander, die aan het hoofd geſtaan had van den eersten togt, uit het gemeenebest naar Indië, verraderlijk vermoord; — hier werden de ſtarren van het zuider halfrond voor het eerst door een' Europeër waargenomen en onder beelden gebragt, en deze Europeër was een Nederlander; — van hier werd, reeds bij den aanvang der 17de eeuw, het eerste gezantſchap uit Indië naar Nederland gezonden: belangrijk zal derhalve ſteeds dit rijk voor de Nederlanders blijven.

De ſtad ATSJÉEN, nabij en ten oosten van het meest noordelijke punt des eilands. Hier was in de 17de eeuw veel handel, maar de onophoudelijk toenemende ondiepte der baai heeft dien handel zeer verminderd. Sedert eene eeuw worden daarenboven de europeſche handelaars over het geheel van hier geweerd, vooral heeft zulks plaats ten aanzien van Engelſche en Portugeeſche kooplieden. De ſtad draagt zigtbare blijken van het verval van den handel.

BALIE.

Dit eiland, in de nabijheid van Java gelegen, waarvan het ten westen ſlechts door de *ſtraat van Balie* is geſcheiden, heeft ten oosten de *ſtraat van Lombok*, ten noorden en zuiden *den Oceaan*.

De grond is vruchtbaar, vooral door de rivieren en meren, welke men er aantreft; ook zijn er bergen en ſteeds rookende vuurbergen, waardoor op het eiland nu en dan aardbevingen gevoeld worden, of uitbarstingen plaats hebben.

Balie ſtaat niet regtſtreeks onder het Nederlandsch beſtuur, en wordt beheerscht door verſcheidene van elkander onafhankelijke vorsten, wier willekeur, misbruik van magt en onderlinge oorlogen alle ontwikkeling van landbouw en nijverheid verhinderen. De inwoners zijn met de Javanen van een' zelfden oorſprong, belijden nog grootendeels de Boedholeer, en ſpreken ook ten deele de voorouderlijke taal.

De Baliers zijn dapper en getrouw, en het is uit dien hoofde, dat men ze bij voorkeur onder

het inlandſche krijgsvolk op Java opneemt. Slechts weinigen komen na geëindigden diensttijd op hun eiland terug, wijl zij zich meestal op Java vestigen. — Uit ſommige engelſche bezittingen komt men er geregeld alle jaren tot vier en vijfhonderd jonge ſlaven en ſlavinnen halen. De baliesche vorsten drijven zelven dezen handel met hunne eigene onderdanen, en vinden daarin een gedeelte hunner inkomsten.

De weinige uitvoer beſtaat voornamelijk uit rijst, kokos- of klapper-olie, dingding en runderen, die er zeer ſchoon en goedkoop zijn; ook paarden, katoen, areeng- of boomſuiker en zoogenoemd baliesch zilver. Dit laatste beſtaat uit fijn tin, dat op Balie gevonden wordt, en met een klein gedeelte zilver wordt vermengd.

SUMBAWA.

Het eiland Sumbawa, ook Sumbava genoemd, wordt ten westen door de *Allasſtraat* van het eiland *Lombok* geſcheiden, terwijl het ten oosten door de *Sapiſtraat*, in welke verſcheidene kleine eilandjes en klippen gevonden worden, bepaald is.

Op Sumbawa zijn verſcheidene vuurbergen, waaronder voornamelijk de Tomboero. Vele kleine rivieren en beken maken het land vruchtbaar. Men treft er velerlei houtſoorten en viervoetige dieren aan; langs de kust heeft men overvloed van zeevisch.

Het eiland is in verſcheidene vorstendommen verdeeld, wier beheerſchers allen zich als afhankelijk van het Nederlandsch beſtuur beſchouwen. De bevolking is vrij aanzienlijk, doch ſchijnt van anderen oorſprong te wezen dan die van Java. — Het eiland levert ſapan- en jattiehout, alsmede wat ſtofgoud, zwavel en tamarinde. Er zijn voortreffelijke paarden, ook buffels en ander vee.

In het jaar 1815 is Sumbawa allerverſchrikkelijkst geteisterd geworden door de uitbarsting van den vuurſpuwenden berg Tomboero. De gloeijende uitwerpſelen van den berg en de buiten hare oevers getreden zee beſtreden te gelijk het eiland, de geheele bevolking van het omringende landſchap verdween. Hongersnood en velerlei kwalen kwamen kort daarna de ellende vermeerderen; deze kwamen, op het reeds zoo rampzalige eiland, nieuwe verwoestingen aanrigten. — De uitbarsting van den Tomboero was zoo geweldig, dat men ze tot op Borneo gevoelde, en dat men op Java meende, dat de uitbarsting ergens op Java zelf plaats had.

Bima, aan eene kleine baai in de ſtraat Sapi gelegen, is het verblijf van den vorst van het rijk Bima en van den Nederlandſchen Gezaghebber of Posthouder. Hier valt veel ſapanhout, en voorheen was hier ook ſandelhout. Nog komt men van hier halen paarden, die zeer geacht worden van wege hunne leerzaamheid.

TIMOR.

Het wordt ook meermalen *Groot-Timor* genoemd, ter onderſcheiding van *Timor-laut*, het grootste der meer oostelijk gelegene Tenimber eilanden. — Het eiland ſtrekt zich van het zuidwesten naar het noordoosten in de lengte uit, heeft ten noordwesten en noorden de kleine Sunda-eilanden *Solor*, *Lomblem*, *Panter*, *Ombaai*, *Wetter*, enz., terwijl de zuidoost-kust van Timor tegen *Nieuw-Holland* of *Auſtralie* gerigt is.

In de geheele lengte wordt het van eene bergketen doorſneden, uit wier midden zich verſcheiden zeer hooge bergen verheffen. In het gebergte worden goud- en kopermijnen gevonden. —

Timor is naar zijne uitgeſtrektheid ſchaars bevolkt, en nogtans is dit eiland rijk aan belangrijke voortbrengſelen tot levensonderhoud van den mensch, als de ſagopalm en de broodboom; ook vindt men alhier aardolie of naphta, ſandelhout, paarden, buffels, herten, enz.

De Nederlanders kwamen op Timor in het begin der 17de eeuw, om de Portugezen te beoorlogen, en vestigden zich weldra, daartoe door verſcheidene vorsten van Timor uitgenoodigd, op de west- en zuidkust. — De Portugezen, die reeds te voren eene ſterkte op het eiland hadden, zijn nog tegenwoordig aan de noord- en noordwestkust gevestigd. Het ziet er echter op hunne hoofdplaats *Dilly* in allen deele armoedig en ellendig uit, terwijl ook de toeſtand der eilanders, die zich onder de portugeſche heerſchappij bevinden, veel ongunstiger is dan van de Timorezen, die onder de nederlandſche beſcherming leven.

Koepang of Koepang-Timor. Deze ſtad is de hoofdplaats van het nederlandsch gedeelte van Timor. Het kasteel *Concordia* is de verblijfplaats van den Reſident, die over dit en de naburige eilanden het gebied voert. — In de 17de eeuw reeds zochten de Nederlanders onder de inlandſche bevolking zoo wel ſchoolonderwijs als godsdienstig onderwijs te verſpreiden. Thans bevindt zich te Koepang een zendeling tot verbreiding van het christendom onder de bevolking, en deze heeft onder zijn opzigt de ſcholen, waar de inlandſche jeugd godsdienstig en ander onderwijs ontvangt.

Koepang ligt in het zuidwesten van het eiland aan eene ruime baai, waar de ſchepen onder beſcherming van het kasteel kunnen ankeren. Gedurende de oost-mouſon is de baai veilig, maar geenszins gedurende de west- of regen-mouſon.

Dan vinden de ſchepen eene veilige ankerplaats onder het eiland *Simao*, aan de zuidwestpunt van Timor gelegen, en ſlechts door een ſmal maar diep vaarwater daarvan geſcheiden.

Hier wordt handel gedreven in gedroogd hertevleesch en hertepezen, in was, honig, ſandelhout, alsmede in paarlen, welke op de naburige banken gevonden worden.

De ſchepen, welke een' togt rondom den aardbol doen, of Nieuw-Holland bezoeken, komen meestal te Koepang, ten einde de noodige ververſchingen of ſcheepsbehoeften, waaraan men gebrek mogt hebben, te bekomen. Op die wijze kwam er in het jaar 1803 de engelſche reiziger FLINDERS, en in 1818 de franſche reiziger FREIJCINET, die er reeds te voren, in het begin dezer eeuw, geweest was.

LARRAT.

Dit eiland behoort tot de *Tenimber-* of *Timor-Laut groep*, welke uit verſcheidene grootere en kleinere eilanden beſtaat, doch waaronder *Timor-laut* verre weg het grootste is, alhoewel geenszins het meest bekend. *Larrat* heeft ten oosten het kleine *Schildpad-eiland*, en wordt ten zuiden en westen door een onbeduidend vaarwater van het veel grootere eiland *Timor-Laut* geſcheiden.

De bewoners der Tenimber-eilanden zijn allen, naar het ſchijnt, van gelijke afkomst, en hebben geene overeenkomst met de bewoners der overige eilanden van deze zeeën, terwijl zij rijziger van geſtalte zijn, blanker van verwe en regelmatiger van gelaatstrekken. — In de 17de eeuw had het christendom merkelijke voortgangen onder hen gemaakt.

Op Larrat en de omringende eilanden houden de bewoners, behalve met den landbouw, zich voornamelijk bezig met het vangen van ſchild-

pad en tripang. De tripang, welke op de naburige banken in menigte voorhanden is, wordt evenwel door hen niet gevischt, dan wanneer de vaartuigen, die van Banda of elders geregeld de Timorlaut-groep bezoeken, om tripang in te ruilen, werkelijk aangekomen zijn, hetgeen die vaartuigen tot een langdurig verblijf noodzaakt.

Er zijn op het eiland *Larrat* verfcheidene dorpen, meestal op hoogten aangelegd; de huizen zijn gebouwd op palen, welke zich eenige voeten hoog boven den grond verheffen, zoodat men met eene ladder in huis klimt. — Men komt hier voornamelijk van Banda, om tripang en fchildpad in te ruilen. — Tijdens het beftaan der Oostindifche maatfchappij, was op dit eiland een klein fort met geringe bezetting, zoo wel om den fmokkelhandel van andere natien in deze zeeën te beletten als om zeerooverij en menfchenroof tegen te gaan.

WAMMER.

Dit eiland, wel eens *Guamar* genoemd, behoort tot de *Aroe-groep* of Aroe-eilanden, ten westen gelegen van *Nieuw-Guinea* en ten oosten van de *Tenimber-* en *Key-eilanden*. De Aroe-groep wordt verdeeld in voorwals- of wester- en achterwals- of ooster-eilanden, welke door een vaarwater van het noorden naar het zuiden van elkander gescheiden zijn. Wammer, een der Voorwals-eilanden, heeft *Wokan* ten noorden en *Babie* ten zuidwesten, het wordt door den oceaan ten westen en het reeds genoemde vaarwater ten oosten bespoeld.

De bewoners der Aroe-groep kunnen verdeeld worden in zulke, bij wie uit de 17de en 18de eeuw nog eenige zweem van het christendom is overgebleven; in mahomedanen, welke het minst talrijk zijn, en in heidenen, die verre weg het grootste aantal uitmaken.

De zoogenoemde christenen en de mahomedanen beschouwen zich als verre boven hunne heidensche landgenooten verheven. — Reeds in de eerste helft der 17de eeuw, noemden de Aroewezen zich onderdanen en kinderen der oostindi-

fche maatfchappij, alhoewel zij zich wel eens verraderlijk jegens de Nederlandfche bezetting gedroegen.

Weinig houden zich deze eilanders met den landbouw bezig, alhoewel men er maïs, rijst en zekere wortelen of aardvruchten vindt; hun voornaamste voedfel is visch, welke de zee hun in overvloed levert. Zij zijn inzonderheid bedreven in de tripangvangst. — Ook is er eenige parelvisfcherij. Vele vaartuigen komen jaarlijks, zelfs van Celebes en Java, op deze eilanden ten handel, voornamelijk, om hier fchildpadden en bovenal tripang in te ruilen. Gedurende drie of vier maanden liggen die vaartuigen aan het eiland Wammer of aan andere eilanden, wijl hier, even als in de Tenimber-groep, met de tripangvangst geen aanvang gemaakt wordt, zoo lang de kooplieden niet aangekomen zijn.

Durjella, hoofdplaats van Wammer, een welgebouwd vlek, waarvan de huizen op palen zich boven den grond verheffen, en meest in eenige kamers of vertrekken verdeeld zijn. — De meeste inwoners zijn christenen, en in de nette kerk wordt des zondags eenige godsdienstoefening gehouden, door een' amboneesch fchoolmeester, die, behalve het onderwijs der jeugd, ook met eenig godsdienstig onderwijs aan de bevolking belast is.

NIEUW-GUINEA.

Dit uitgeſtrekte eiland, dat tot nog toe zeer onvolkomen bekend is, heeft ten oosten onderſcheidene archipels en groepen eilanden in den grooten oceaan, waardoor het beſpoeld wordt. Ten noorden ontmoet men de *Papoeſche eilanden*, en de groote diepe *Geelvinksbaai*, welke zeer verre in dit eiland binnendringt; ten westen heeft men de *Papoeſche zee*, waarin het eiland *Miſoal* en de *Aroegroep* het naast aan Nieuw-Guinea liggen; terwijl men ten zuiden de *Torresſtraat* aantreft, om het eiland van *Nieuw-Holland* te ſcheiden.

Sedert de eerste jaren der 17de eeuw was de westkust van Nieuw-Guinea aan de Nederlanders bekend De westkust werd ſedert, gedurende de 17de en 18de eeuw, door de Nederlanders, maar ook door geene andere europeſche volken, van tijd tot tijd bezocht. Van wege de Oostindiſche Maatſchappij kwamen er, nu en dan, van Banda voornamelijk, ſchepen om handel te drijven. De verraderlijke inborst der ingezetenen nogtans, en

de opſtokerijen van vijanden der Nederlanders ſchijnen, althans ten deele, oorzaak te zijn geweest, dat gedurende de beide afgeloopene eeuwen geene nederlandſche vastigheid op die kust is geſticht geworden. Eerst in de 19de eeuw heeft zulks plaats gehad; op den 24. Augustus 1828 is de geheele westkust van Nieuw-Guinea, van wege Z. M. den Koning plegtig in bezit genomen.

De binnenlanden zijn bergachtig en boschrijk, doch in de nabijheid der zee is het land doorgaans laag en moerasſig. Vooral vertoont zich de westkust, naarmate men verder zuidwaarts komt, meer en meer laag en vlak; zij beſtaat eindelijk, tot op geruimen afſtand van den oever, uit aangeſlibden én moerasſigen grond, terwijl de bergen zich ſteeds verder van de kust verwijderen. — Aan rivieren ſchijnt Nieuw-Guinea geen gebrek te hebben.

De bewoners worden onderſcheiden in kustbewoners of Papoes, en in bergbewoners of Alfoeren. De Papoes of Papoenegers dragen dien naam uit hoofde van eenige overeenkomst met de afrikaanſche negers; maar zij ſtaan, zoo het ſchijnt, op een' nog lageren trap van beſchaving. — De Alfoeren, die van de Papoes wezenlijk zijn onderſcheiden, doch bij de europeſche reizigers geheel niet bekend zijn, bewonen de binnenlanden. Wijl zij nog minder met andere volken omgang hebben dan de kustbewoners, hebben zij op dezen

in beſchaving gewis niet vooruit. Dit uitgeſtrekte eiland is over het geheel ſchaars bevolkt, en de landbouw er genoegzaam onbekend. Onder de omſtandigheden, welke voor de ontwikkeling van den landbouw geenszins gunstig zijn, moet voornamelijk geteld worden, het geheele gebrek aan runderen, buffels, paarden of ander vee, welke als trek- of lastdieren kunnen gebruikt worden.

Onder de voortbrengſelen telt men den ſago- en kokospalm, ook den broodboom, en eenige aardvruchten. Voorts levert het eiland voor den uitvoer zeer gezochte voortbrengſelen, als: zwaar ijzerhout en fraai ebbenhout, eene groote verſcheidenheid van prachtige paradijs- en ijsvogels, eenige welriekende houtſoorten en vooral masſooi. Aan ſommige gedeelten der westkust vangt men tripang.

De masſooi is een voortbrengſel, dat op eenige meer westelijk gelegene eilanden niet onbekend ſchijnt te wezen, doch ſlechts op Nieuw-Guinea van goede hoedanigheid voorhanden is. Het is eene ſchors, welke op dezelfde wijze verzameld wordt als de kaneel, terwijl de boom niet dan in de bosſchen der binnenlanden gevonden wordt. De masſooi, welke genoegzaam uitſluitend naar Sina wordt gezonden, ſchijnt daar, en als ſpecerij en als geneesmiddel te worden gebruikt.

—

Het fort DUBUS, gesticht in 1828, werd genoemd naar den toenmaligen Commissaris-Generaal DUBUS DE GHISIGNIES, terwijl het landschap, waarin het gelegen is, *Merkusoord* werd geheeten naar den toenmaligen Gouverneur der Molukksche eilanden. Het fort Dubus ligt ten noorden aan het einde der *Bogt van Merkusoord*, welke bogt met de *Tritonsbaai* gemeenschap heeft. Men komt uit de Tritonsbaai, tusschen eenige eilandjes door, in eene west-zuidwestelijke rigting, in den oceaan; terwijl men ook in eene meer zuidelijke rigting uit de bogt van Merkusoord door de *Irisstraat* in zee kan komen. — In de bogt of baai van Merkusoord, heeft men goeden ankergrond; en de schepen vinden aldaar veiligheid tegen alle winden.

De gelegenheid is hier zeer gunstig voor den handel in masfooi, in ijzer- en ebbenhout, in tripang, als mede in paradijs- en ijsvogels.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

1828, werd genoemd
ris-Generaal Dubus
landschap, waarin
werd geheeten naar
er Molukſche eilan-
orden aan het einde
elke bogt met de
. Men komt uit
ge eilandjes door,
ing, in den oceaan;
zuidelijke rigting
door de *Irisſtraat*
de bogt of baai
oeden ankergrond;
veiligheid tegen

gunstig voor den
n ebbenhout, in
n ijsvogels.

JAPAN.

Van Japan kan alhier enkel geſproken worden, omdat de Nederlanders nu ſedert omtrent twee eeuwen de eenigſte Europeërs zijn, aan wie het vergund is, in dat rijk te komen handel drijven. Menigvuldig zijn de pogingen, van tijd tot tijd, ook in deze eeuw, door andere europeſche natien aangewend, om gelijk voorregt te verkrijgen of om de Nederlanders te verdringen; ſteeds zijn evenwel die pogingen vruchteloos geweest.

Nog maar weinige jaren had de Nederlandſche Oostindiſche maatſchappij in de 17de eeuw beſtaan, toen zij reeds, benevens de Portugezen en Sineſen, handel met Japan dreef. Tegenwoordig beſtaat de Nederlandſche handel voornamelijk in uitvoer van koper en kamfer; van geringe beduidenis is de handel in ſoija en japansch lakwerk.

Het is een hoogst merkwaardig verſchijnſel, dat toen de Franſche overheerſching de Nederlandſche vlag in Europa had doen verdwijnen, dezelfde vlag

PERPUSTAKAAN NASIONAL

aan het oostelijke einde van Azie op het eilandje Desima geheel vrij en onafhankelijk is blijven wapperen, door de bekwaamheid en werkzame zorgen van het toenmalig opperhoofd den heer HENDRIK DOEFF. Hij kwam aldaar op het einde der 18de eeuw, en bleef er tot het einde van het jaar 1817, te midden van vele bezwaren en moeijelijkheden.

DESIMA, is een eilandje door kunst gevormd aan de baai van *Nagafaki*, en door eene brug met die ſtad vereenigd. Het opperhoofd van den Nederlandſchen handel zoo wel als de ambtenaren, die tot de Nederlandſche Factorij behooren, wonen allen op Desima, en zijn van wege de Japanſche regering aan een ſtreng toezigt onderworpen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

ie op het eilandje
ankelijk is blijven
heid en werkzame
perhoofd den heer
aldaar op het ein-
tot het einde van
vele bezwaren en

oor kunst gevormd
n door eene brug
pperhoofd van den
als de ambtenaren,
j behooren, wonen
ege de Japansche
onderworpen.

West-Indische Bezittingen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

De zouthar
ten behoeve
gedreven we
van Afrika,
gelegene eila
zegde West-I

Die zoo lev
aantal fchepe
door Koning
gemaakt. M
handel gehee
oorden den fl
onmisbare zo
wijze geraakt
ten westen v
Kaap-verdifch
eiland Maijo
op die wijz
Groene voor
naam van Zo

PERPUSTAKAAN NASIONAL

INLEIDING.

De zouthandel, welke door de Nederlanders ten behoeve hunner zoo uitgeſtrekte visſcherij gedreven werd, maakte hen met de westkust van Afrika, zoo wel als met de daaromſtreeks gelegene eilanden, en ook met de eigenlijk gezegde West-Indiſche eilanden, bekend.

Die zoo levendige zouthandel, welken een groot aantal ſchepen op Spanje dreven, werd eindelijk door Koning FILIPS II. meer en meer moeijelijk gemaakt. Men zag zich gedrongen of om dien handel geheel op te geven, of om naar andere oorden den ſteven te wenden, ten einde het zoo onmisbare zout van elders te bekomen. Op die wijze geraakten de Nederlanders naar de eilanden ten westen van Afrika. Zij vonden zout op de Kaap-verdiſche eilanden, inzonderheid op het eiland Maijo, nog tegenwoordig rijk aan zout; op die wijze verkregen de eilanden van het Groene voorgebergte van de Nederlanders den naam van Zout-eilanden.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Toen FILIPS III. zijnen vader was opgevolgd, en in zijn rijk nog ſtrengere maatregelen tegen de nederlandſche ſcheepvaart nam dan immer door FILIPS II. waren genomen, toen werd de volharding en de ondernemingszucht der Nederlanders door de meerdere bezwaren ſlechts te meer aangevuurd. Nog voor den aanvang der 17de eeuw, leerden de nederlandſche ſchepen den weg naar de West-Indiſche eilanden kennen; daartoe aangeſpoord door den overvloed van voortreffelijk zout, zoo op die eilanden als op de naburige vaste kust van Amerika voorhanden. Sedert den aanvang der 17de eeuw, gingen vele hollandſche ſchepen van daar zout halen, zoo dat de vaart derwaarts weldra eene geregelde vaart werd.

Door den zouthandel was het derhalve, dat het nederlandſche Gemeenebest achtervolgelijk bekend raakte met de westkust van Afrika, met Braſiel, met de meer noordwaarts gelegene oostkust van Zuid-Amerika, met de amerikaanſche vooreilanden en de daarachter gelegene kusten. — Later werd men bekend met de tot daartoe nog genoegzaam onbekende oostkust van Noord-Amerika.

Toen, na den afloop van het twaalfjarig beſtand, de oorlog met Spanje op nieuw ontbrandde, werd er door de nederlandſche kooplieden, op verſchillende ſtreken van Afrika en Amerika, een niet onbelangrijke handel gedreven. Ten einde dezen handel te beſchermen, en om

tevens in ſtaat te wezen, den erfvijand te beter afbreuk te doen door het wegnemen zijner ſchepen en het veroveren zijner bezittingen, beſloot men, in het gemeenebest, tot de oprigting eener handelmaatſchappij, wier voorregten even als die der oostindiſche maatſchappij uitſluitend zouden wezen, en die, welligt in tegenſtelling met de zoo even-genoemde, de *West-Indiſche Maatſchappij* of *West-Indiſche Compagnie* werd genoemd.

Aan die nieuwe maatſchappij werd al het landbezit, dat de Nederlanders in die wereldſtreken reeds mogten hebben, afgeſtaan, en haar, met uitſluiting van alle andere Nederlanders, de alleenhandel op die gewesten verzekerd. De West-Indiſche maatſchappij was derhalve geregtigd tot het verkrijgen en uitbreiden van landbezit, zoo wel in Braſiel als in de amerikaanſche vooreilanden, en ter kuste van Guinea. Het is uit dien hoofde, hoe oneigen zulks overigens wezen moge, dat wij hier alle die bezittingen, welke Nederland in Afrika en Amerika heeft, onder de algemeene benaming van *West-Indiſche bezittingen* begrijpen, en in eene enkele *Inleiding* behandelen.

De West-Indiſche maatſchappij ontwikkelde aanvankelijk vele werkzaamheid, verkreeg menige voordeelen, en hare wapenen waren te land en ter zee allezins voorſpoedig. In Braſiel werd eerlang hare magt langs eene groote uitgeſtrektheid der kust geëerbiedigd; ook aan de tegenoverliggende kust van den oceaan, breidde zij

haar gezag uit, en veroverde vele ſterkten op de vijanden van het gemeenebest.

Die ſchitterende voorſpoed duurde ſlechts een gering aantal jaren! Het ſchoone Braſiel, met eene zoo welige groeikracht en bergen, wier ingewanden ſchatten verborgen, toen nog ongekend, dit land van onuitparen rijkdom ging voor Nederland verloren! Het verlies van Braſiel was deels aan de verraderlijke ſtaatkunde en dubbelhartigheid van eene bevriende mogendheid te wijten, maar ook deels aan het ſlechte beheer der nederlandſche bewindslieden in Braſiel, en zelfs ten deele aan de bekrompene ſtaatkunde, welke door het moederland gevolgd werd.

Door het verlies van hare bezittingen in Braſiel, verloor de West-Indiſche maatſchappij zoo veel, dat het haar aldra onmogelijk werd, om te kunnen blijven beſtaan. — Alhoewel de naam van West-Indiſche maatſchappij, als uitſluitende handelmaatſchappij op een gedeelte van Amerika en van Afrika, eerst op het einde der 18de eeuw is verdwenen, zoo onderging evenwel die maatſchappij in haar inwendig beſtaan en in hare bedrijvigheid van tijd tot tijd zoo vele veranderingen en wijzigingen, dat zij als handelmaatſchappij, welke uitſluitende voorregten heette te bezitten, ſteeds onbeduidender werd, en eindelijk, genoegzaam onbemerkt, ophield te beſtaan. — Vóór den afloop der 18de eeuw, had het algemeen beſtuur van het gemeenebest der Vereenigde Neder-

landen de bezittingen, welke der West-Indiſche maatſchappij nog waren overgebleven, als bezittingen van den Staat zich toegeëigend.

Gedurende de laatſte halve eeuw, hebben de zoogenoemde West Indiſche bezittingen van den Staat met velerlei rampen te worstelen gehad. De meeste dier bezittingen zijn, voor korteren of langeren tijd, eens of meermalen in handen der Engelschen geweest. Vooral is dit het lot geweest onzer West-Indische eilanden en onzer bezittingen in Gujana. Van de laatsten hebben wij slechts één terug bekomen, terwijl de Engelschen, na den algemeenen vrede, de kolonien *Berbice*, *Demerarij* en *Essequebo* niet hebben teruggegeven, en Nederland heeft zich moeten vergenoegen met de vaart op de voormalige bezittingen in Gujana te behouden.

Tijdens den laatſten zeeoorlog, zijn onze vastigheden ter kuste van Guinea, alhoewel zonder geregelde gemeenſchap met het Moederland, ſteeds door Nederlandſche ambtenaren beſtuurd geworden, en de Nederlandſche vlag heeft bij voortduring op die ſterkten gewapperd.

BEZITTINGEN IN AMERIKA.

De nederlandſche bezittingen in dit werelddeel bepalen zich tegenwoordig tot de kolonie *Suriname*, de eenige welke aan Nederland nog in *Gujana* is overgebleven, en tot eenige westindiſche eilanden, welke verdeeld kunnen worden in *Curaſſauſche eilanden*, welke ten noorden van *Venezuela* van het oosten naar het westen naast elkander liggen, en in *Nederlandſche Antillen*, welke gerekend worden onder de kleine Antillen of voor-eilanden, en gelegen zijn ten oosten van de *Virginiſche* of *Jonkvrouw-eilanden*, de noordwestelijkſte van de kleine Antillen.

Die bezittingen ſtonden in de 17de en 18de eeuw onder Gouverneurs, die van elkander geheel onafhankelijk waren. Suriname behoorde ſlechts gedeeltelijk aan de West-Indiſche maatſchappij, en de gezamenlijke eigenaren dier kolonie vormden een ligchaam, genoemd de *Geoctroijeerde Societeit van Suriname*. Ook is het maar weinige jaren geleden, toen de West-Indiſche eilanden nog een

afzonderlijk gouvernement uitmaakten. Thans ſtaan de eilanden en Suriname gezamenlijk onder denzelfden Gouverneur-Generaal, die te gelijk hoofd is van het burgerlijk beſtuur en opperbevelhebber over de land- en zeemagt, welke zich in die bezittingen bevindt.

De Gouverneur-Generaal houdt zijn gewoon verblijf in de kolonie Suriname. Hij is de vertegenwoordiger van Zijne Majeſteit den Koning, en gehoorzaamt aan geene bevelen dan die hij regtſtreeks uit het moederland ontvangt; hij heeft in zekere omſtandigheden de magt, om kwijtſchelding van doodſtraf te verleenen, en de doodvonnisſen behoeven, zoowel in het burgerlijke als in het militaire, zijne toeſtemming of vergunning, vóór dat zij mogen worden ten uitvoer gelegd.

Aan het hoofd van het beſtuur der kolonie Suriname, ſtaat onmiddellijk de Gouverneur-Generaal; aan het hoofd van het beſtuur der andere bezittingen ſtaan directeurs of gezaghebbers zoo ten opzigte van het burgerlijk als van het militair bewind. Die directeurs ontvangen bevelen en aanſchrijvingen van den *Gouverneur-Generaal der Nederlandſche West-Indiſche Bezittingen.*

De directeur der Curaſaufche eilanden, of de *directeur over de kolonie Curaſao, Bonaire en Aroeba*, heeft zijn gewoon verblijf op het eiland Curaſau. Onder zijne bevelen ſtaan de *kommandeur van Aroeba* en de *kommandeur van Bonaire.*

De directeur van het eiland St. Maarten, of

de *gezaghebber der kolonie St. Maarten*, ſtaat onmiddellijk onder de bevelen van den Gouverneur-Generaal, zoowel als de directeur of *gezaghebber der kolonie St. Euſtatius en Saba*, onder wiens bevelen daarentegen de *kommandeur van Saba* ſtaat.

Behalve de land- en zeemagt, welke in de verſchillende West-Indiſche bezittingen gevonden wordt, treft men er overal, waar zulks doenlijk is, eene gewapende burgermagt of ſchutterij aan, waarin ſlechts blanken kunnen worden opgenomen.

Het geldelijk beheer ſtaat onder eenen adminiſtrateur van financien, in ieder der kolonien Suriname, Curasſau, St. Maarten en Euſtatius, terwijl de vaſtſtelling der ontvangsten en uitgaven de goedkeuring uit het moederland behoeft.

De Procureur-Generaal volgt in rang op den Gouverneur-Generaal, en ſtaat aan het hoofd der regterlijke en adminiſtrative politie. Het geregtshof, te Paramaribo gevestigd, kan in beroep kennis nemen van de vonnisſen door de regtbanken op de eilanden gewezen.

Alle zaken nogtans, welke van eenig belang geacht worden, hetzij burgerlijk, militair, regterlijk of geldelijk, komen in de laatſte plaats onder de oogen van het Algemeen Bewind in het moederland, het zij ter kennisneming, of ter beoordeeling, of ter beſliſſing.

SURINAME.

Deze bezitting ligt in het landſchap *Guiana*, in Zuid-Amerika, en ſtrekt zich langs den oceaan, die ze ten noorden bepaalt, van het oosten naar het westen uit, aanvangende aan de rivier *Marawyne*, welke de grensſcheiding uitmaakt tegen de franſche kolonie *Cajenne*, en eindigende aan de rivier *Korantyn*, Surinames grensſcheiding tegen de britſche kolonie *Berbice*. Ten zuiden kunnen de grenzen dier bezitting niet worden opgegeven, als zijnde onzeker en tot nog toe niet behoorlijk onderzocht; die grenzen beſtaan ongetwijfeld uit digte wouden of boschrijke gebergten, welke een gedeelte uitmaken van de groote bergketen, die zich in verſchillende takken door Zuid-Amerika verſpreidt.

Er is geen gebrek aan rivieren; daaronder zijn de voornaamſte: de Kottika, de Komowijne, de Suriname, de Sarameka of Saramakka en de Nikerie. Verſcheidene dier rivieren ontſpringen uit het gebergte, op aanmerkelijken afſtand van

de kust, en enkelen zijn van den mond af hoog op bevaarbaar. Langs de oevers der rivieren, ontmoet men de bebouwde gronden, tuinen of plantaadjes; doch men vindt ook bebouwde grondſtukken langs vele kreken, en vooral langs de grachten of vaarten tot afwatering of vereeniging gegraven, welke de onderlinge gemeenſchap van de verſchillende gedeelten der kolonie tevens gemakkelijk maken.

De voornaamſte voortbrengſelen, welke van de kolonie naar het moederland worden uitgevoerd, zijn: ſuiker, waarvan de aanbouw meer en meer wordt aangemoedigd;

Koffij, waarvan de aanplanting merkelijk minder is dan in de vorige eeuw;

Katoen, dat ſedert het begin dezer eeuw merkelijk is toegenomen.

Als van minder belang is aan te merken de kakao, de indigo en de rum. — Gedurende eene geheele eeuw had men het aankweeken van de anijlplant opgegeven, doch men is daarmede ſedert eenige jaren weder aangevangen. — Men heeft thans eenige rumſtokerijen.

Veel melaſſe of ſiroop wordt door Noord-Amerikanen of Engelſchen uitgevoerd, die daartegen gezouten vleesch en visch, meel, enz. invoeren.

Men telt in deze bezitting ruim 100 ſuikerplantaadjes; 200 koffijplantaadjes, en meer dan 90, waar de katoenboom aangekweekt wordt.

De geheele bevolking der kolonie wordt geſchat op hoogstens 65000 zielen; het grootſte gedeelte dier bevolking beſtaat uit ſlaven, voorts ongeveer 5000 vrije negers en kleurlingen, en een minder aantal blanken. Onder die bevolking rekent men niet de oorſpronkelijke volksſtammen, welke er gevonden worden, noch de zoogenoemde onafhankelijke of boschnegers, die ook onder den naam van marronnegers bekend zijn.

Alhoewel de kust van Gujana, ten minste ſedert den aanvang der 17de eeuw, bij aanhoudendheid door Nederlandſche ſchepen is bezocht, en dat gedeelte, waar de kolonie Suriname gevestigd is, daarop waarſchijnlijk geene uitzondering zal hebben gemaakt, zoo ſchijnt het nogtans niet twijfelachtig te wezen of aan de rivier Suriname waren de eerſte planters Engelſchen. Eene geregelde volkplanting werd echter van wege het Britsch Gouvernement aan Suriname niet vroeger geſticht dan in het jaar 1650. — In 1667 werd de kolonie door eenige zeeuwſche oorlogsſchepen, onder den dapperen aanvoerder ABRAHAM KRIJNSEN, veroverd, en van dien tijd af behoort ze aan Nederland.

PARAMARIBO, aan den linkeroever van de Suriname, ligt zeer aangenaam langs die rivier, heeft breede ſtraten, en is regelmatig gebouwd. Tot nog toe zijn vele huizen van hout en met hout gedekt.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Een hevige brand heeft in het jaar 1832 groote verwoestingen aangerigt, tóen de ſporen van een' zwaren brand, die tien jaren vroeger gewoed had, nog niet verdwenen waren. De meeste huizen hebben regenbakken, wijl het rivierwater hier brak is, omdat de vloed tot voorbij de ſtad oploopt. — Het getal inwoners, de ſlaven mede gerekend, wordt begroot op ongeveer 17000.

Paramaribo is niet ſlechts de zetel van het beſtuur over de kolonie Suriname, maar tevens van het algemeen beſtuur over de West-Indiſche bezittingen van Nederland. — Men heeft er menige weldadige of anderzins nuttige inrigting, onder welke het departement Paramaribo der maatſchappij Tot Nut van 't Algemeen eene bijzondere melding verdient.

Het kasteel *Zeelandia*, ten noorden tegen de ſtad aanſluitende, is als een vijfhoek gebouwd, en beſtrijkt daarenboven den ſtroom door eene zware batterij.

Het inkomen van de Suriname wordt op eenige uren afſtands van Paramaribo, aan de benedenrivier, waar de Suriname en de Komowijne zich met elkander vereenigen, om door denzelfden mond zich in zee te ſtorten, beſchermd door drie ſterkten. Die ſterkten, namelijk het kasteel *Amſterdam*, met de ſchanſen *Leiden* en *Purmerend*, ſtellen eene gemeenſchappelijke verdediging der beide rivieren daar. — Het kasteel *Amſterdam* ligt op de landpunt, door de beide rivieren ge-

PERPUSTAKAAN NASIONAL

vormd, en is even zeer door de natuur als door de kunst verſterkt. — De ſchans *Leiden* ligt op den regteroever der Komowijne, terwijl de ſchans *Purmerend* op den linkeroever der Suriname is gelegen.

SAVANNA is een vlek op den regteroever der Suriname aan de boven-rivier, op een' rijzenden grond gelegen. Dit vlek wordt mede *Joden-Savanna* genoemd, dewijl het in de 17de eeuw door zoogenoemde portugeſche joden geſticht werd, en enkel door joodſche huisgezinnen bewoond wordt. In de 18de eeuw was het een zeer welvarend vlek, zoo als nog verſcheidene inrigtingen te Savanna kunnen getuigen, doch tegenwoordig is het niets meer dan een armoedig dorp.

NIKERIE of NIKERIEPUNT ligt ter plaatſe waar de zamengevloeide Nikerie en Korantijn zich in zee ontlasten, en derhalve aan de uiterſte grenzen der kolonie, tegen over de kolonie Berbice, als vormende de Korantijn tegenwoordig de grensſcheiding. Dewijl men eerst ſedert het einde der 18de eeuw het bebouwen der landſtreek Opper- en Neder-Nikerie is begonnen, zoo beſtaat het vlek Nikerie eerst ſedert dien tijd, en is tot heden van weinig beteekenis. — De landdrost of gezaghebber van het district Neder-Nikerie houdt hier zijn verblijf.

In dit gewest, dat aan de engelſche kolonien grenst, wordt voornamelijk katoen gebouwd, waartoe de grond zeer geſchikt is.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

CURASSAUSCHE EILANDEN.

Zij liggen in de *Karaïbiſche zee*, ten noorden van het landſchap *Venezuela*, en ſtrekken zich uit van het oosten naar het westen tot in de nabijheid van den zeeboezem van *Marakaïbo*. Zij behooren tot de zoogenoemden eilanden onder den wind

De voornaamste dier eilanden zijn *Curaſſau*, *Aroeba*, ook wel eens *Orva* genoemd, en *Bonaire*. Zij ſchijnen tot omſtreeks den aanvang der 17de eeuw onbewoond te zijn gebleven, terwijl ſommigen nog onbewoond waren, toen zij in de eerſte helft der 17de eeuw door de Nederlanders in bezit genomen werden.

De Curaſſauſche eilanden zijn niet belangrijk, voor zoo veel de voortbrengſelen aangaat, tot uitvoer naar het moederland. Die uitvoer is van weinig beteekenis, daar de Curaſſauſche eilanden over het geheel weinig opleveren, en bij gebrek aan regen, hetgeen niet zelden het geval is, van de droogte veel te lijden hebben. Die

eilanden zijn nogtans zeer belangrijk voor het moederland, maar zij ontleenen die belangrijkheid voornamelijk aan de gunstige ligging voor den handel met Terra-firma. Zoo lang die uitgeſtrekte landſtreek aan de Spaanſche kroon behoorde, dreef men van daar een' levendigen ſmokkelhandel met de Curasſauſche eilanden. Sedert dat geheele land zich van Spanje heeft afgeſcheurd, heerscht er alomme regeringloosheid, en de bevolking, die zeer is verminderd, is tevens verarmd. De handel van Curasſau met de tegenoverliggende kusten van het vaste land is derhalve voor het tegenwoordige zeer onbeduidend.

De directeur of gezaghebber over de Curasſauſche eilanden heeft zijn verblijf op Curasſau.

Een kommandeur voert het bevel over het eiland Aroeba, en een ander kommandeur het bevel over het eiland Bonaire, terwijl beide kommandeurs onder de bevelen ſtaan van den *Directeur der Kolonie Curasſau*, *Bonaire* en *Aroeba*. — Wat overigens de regtspleging, enz. betreft, behooren de inwoners der kolonie allen regtſtreeks onder Curasſau.

CURASSAU.

Dit eiland heeft *Bonaire* ten oosten en *Aroeba* ten westen; de kust van *Venezuela* ligt ten zuiden en het schier-eiland *Paraguana* ten zuidwesten. — Curasfau is bergachtig en beftaat uit eenen fteenachtigen grond. Daarenboven heeft men er gebrek aan rivieren, zoo dat het regenwater algemeen in bakken vergaderd wordt; vallen er nu gedurende den regentijd geene regens op het eiland, dan heeft men gebrek aan water en alles verdort. — Men kweekt er tuin- en moesgroenten, uit het moederland overgebragt, maar inzonderheid tropifche vruchten, die in de andere West-Indifche eilanden en in Europa, van wege hare voortreffelijkheid, zeer gezocht zijn. — Er zijn zoutpannen, die veel en voortreffelijk zee-zout leveren.

De hitte wordt er door zeewinden afgekoeld, en de lucht wordt er voor zeer gezond gehouden, alhoewel zoodanig zamengefteld, dat er niet gemakkelijk brand ontftaat. — De bevolking be-

ſtaat uit blanken, kleurlingen en negers, wier geheel getal ruim 15000 zielen zal bedragen; de blanke bevolking is hier in vergelijking van de andere zeer talrijk. — Voor den handel zijn de menigvuldige baaijen langs de zuidkust zeer geſchikt, en vele inwoners houden zich met den handel of de ſcheepvaart bezig. Tot bevordering van den handel is Curaſau, door Zijne Majeſteit den Koning, ſedert den 1ſten Januarij 1827, tot eene vrijhaven verklaard geworden.

Toen de Nederlandſche West-Indiſche maatſchappij hare magt allerwegen in den grooten Oceaan uitbreidde, veroverde zij het eiland Curaſau, dat bij de zouthaalders ſedert eenigen tijd bekend was, op de Spanjaarden. Het duurde niet lang, of men begreep, dat dit eiland zoo mogelijk moest behouden worden, van wege de voortreffelijke ligging, om van daar den Spanjaard, op de nabij gelegene vaste kust van Zuid-Amerika, te beſtoken. Curaſau werd ſpoedig verſterkt, en bevond zich, vóór de helft der 17de eeuw, reeds in zoodanigen toeſtand, dat het eenen vijand weerſtand kon bieden. Het eiland is ſedert meermalen op verſchillende punten verſterkt geworden; ook hebben de onderſcheidene aanvallen, waaraan dit eiland ten doel heeft geſtaan, bewezen, dat, bij eene gepaste verdediging, Curaſau onneembaar is.

WILLEMSTAD, in de *St. Annabaai*, met het kasteel of fort *Amſterdam*, is aan de zuidzijde van het eiland gelegen.

De ſtad en hare voorſteden zijn, vooral wat aangaat de ſtraten en huizen, door blanken bewoond, net gebouwd en regelmatig; zij ligt rondom aan de baai. Men rekent voor de bevolking van ſtad en voorſteden de helft der bevolking van het geheele eiland.

Het kasteel *Amſterdam* is aan de oostzijde der baai gelegen, en ten zuiden aan de ſtad aanſluitende; het is zeer ſterk, beſtrijkt niet alleen het inkomen der baai, maar beheerscht ook de St. Annabaai, gezamenlijk met eene aan de andere zijde der baai op een' heuvel gelegene batterij.

De St. Annabaai zelve heeft goeden ankergrond; zij is zeer ruim, en verdeeld in verſcheidene havens of kommen, zoo dat eene oorlogsvloot en eene aanzienlijke koopvaardijvloot daarin gelijktijdig zeer veilig liggen.

ARCEBA.

Het ligt ten westen van *Curaſſau*, en ten noorden van het tot Venezuela behoorende ſchiereiland *Paraguana*. Tuſſchen dit ſchiereiland en de zuidkust van Aroeba loopt het vaarwater, waarvan de ſchepen, welke naar den zeeboezem van Marakaibo beſtemd zijn, gewoonlijk gebruik maken.

Het eiland ſtrekt zich van het zuidoosten naar het noordwesten. Aroeba is bergachtig en boschrijk, vooral is zulks het geval met de noordoostkust; het heeft gebrek aan goede baaijen voor de ſcheepvaart, zoo dat het enkel door kleine vaartuigen kan bezocht worden. — Er is op het eiland gebrek aan rivieren, zoo dat het regenwater in bakken vergaderd en bewaard wordt.

Meermalen heeft men gemeend, dat Aroeba rijk was aan kostbare delfſtoffen, in de ingewanden der bergen verborgen. Men heeft meer dan eens, en nog laatſtelijk weinige jaren geleden, deswege een opzettelijk onderzoek gedaan, dat nogtans

nimmer aan de verwachting heeft beantwoord. — Men vindt er evenwel eenig goud en kristal.

De inwoners generen zich met het aankweeken van moesgroenten, met de veeteelt en met het zoeken van goud in de bergkloven, waar die kostbare delfftof nu en dan gevonden wordt. — De bevolking beloopt 2500 zielen, beftaande uit blanken, kleurlingen en negers; de vrije bevolking is er verre het talrijkfte.

ORANJESTAD is het voornaamfte vlek of dorp, op de zuidwestkust omftreeks de *Zandpunt* gelegen. De kommandeur van Aroeba, die onder de bevelen van den directeur der kolonie Curasfau ftaat, houdt hier zijn verblijf met eenige mindere ambtenaren. — Oranjeftad ligt met het fort *Zoutman* aan de *Paardebaai*, waar de vaartuigen, die Aroeba bezoeken, tamelijk goeden ankergrond vinden.

BONAIRE.

Dit eiland, ook wel *Buen-Ayre* genoemd, heeft *Curasfau* ten westen en ten oosten de *Aves-* of *Vogel-eilanden*, welke uit eenige eilandjes, klippen en zandbanken beftaan. Ook Bonaire heeft, even als Curasfau en Aroeba, grootere lengte dan breedte, maar de ftrekking van Bonaire is meer zuid- en noordwaarts dan de ftrekking van die beide eilanden.

In de bosfchen treft men niet alleen brandhout, maar ook verfhout, en te dier zake werd dit eiland, reeds verfcheidene jaren vóór de vermeestering van Curasfau, door Nederlandfche fchepen bezocht.

Men bouwt hier aardappelen en anderen leeftogt voor Curasfau. Ook heeft men alhier veeteelt en overvloedige vischvangst. Het voortreffelijke zout, dat hier de zoutpannen opleveren, wordt dikwijls van Bonaire regtftreeks naar Noord-Amerika uitgevoerd. Er zijn hier mede kalkbranderijen.—De bevolking beftaat uit ongeveer 1300 zielen: blanken, kleurlingen en negers; doch men ontmoet flechts een klein aantal flaven.

NEDERLANDSCHE ANTILLEN.

Deze eilanden behooren tot de zoogenoemde *Antillen* of *Voor-eilanden*, welke voor en in den grooten boezem of zee liggen, die meermalen in het algemeen de *Golf van Mexico* genoemd wordt, alhoewel het gedeelte ten zuiden van Cuba, niet zelden de *Karaïbifche zee* wordt geheeten, wijl de eigenlijke kleine voor-eilanden de *Karaïbifche eilanden* zijn. — De Antillen, waaronder, in een' algemeenen zin, ook de Curasfaufche eilanden worden betrokken, verdeelt men in groote en kleine Antillen, en de laatsten voorts in eilanden onder den wind en eilanden boven den wind. De Nederlandfche Antillen behooren onder de kleine Antillen, en tot de zoogenoemde eilanden boven den wind; zij zijn drie in getal, *St. Maarten*, *Euftatius* en *Saba*, en liggen zoo digt bij elkander, dat men op het eene zijnde, de beide anderen zien kan. Zij liggen ten westen van *St. Chriftoffel* en *St. Barthelemij* en ten oosten van de *Maagden-* of *Virginifche eilanden*.

De eilanden St. Maarten, Euftatius en Saba behooren, in eene meer bepaalde beteekenis, tot de Karaibifche eilanden, namelijk welke door Karaiben bewoond werden, alhoewel het onzeker is, of de drie onderhavige eilanden immer zijn be-

woond geweest. Althans in het begin der 17de eeuw, waren ze onbewoond, en werden ſedert den aanvang dier eeuw nu en dan door Nederlandſche ſchepen bezocht, die er zout kwamen zoeken in de zoutpannen door de natuur gevormd. — Na het einde van het twaalfjarig beſtand, werden ze, bij de ſteeds vermeerderende vaart der Nederlanders op die ſtreken, het eene vroeger, het andere later, door Nederlandſche kooplieden in bezit genomen.

De voortbrengſelen dier eilanden beſtaan uit ſuiker, koffij en katoen, doch de hoeveelheid is zoo onbeduidend, dat ze uit dien hoofde van geen belang zijn voor het moederland. De ligging echter dier eilanden, in de nabijheid en te midden als het ware van een aantal grootere en kleinere eilanden, rijk aan velerlei voortbrengſelen, en aan verſchillende natien toebehoorende, maakt de Nederlandſche Karaibiſche eilanden zeer geſchikt, om met die onderſcheidene eilanden een' zeer levendigen handel te drijven, hetgeen in der daad gedurende een groot gedeelte der 18de eeuw het geval is geweest. Thans is die handel geheel vervallen.

De *Directeur* of gezaghebber *der kolonie St. Maarten* en die *der kolonie St. Euſtatius en Saba* voeren, ieder in zijne kolonie, het burgerlijk en militair bewind; zij ſtaan regtſtreeks onder den Gouverneur-Generaal der Nederlandſche West-Indiſche bezittingen.

SINT-MAARTEN.

Dit eiland, het noordelijkſte der drie Antillen, heeft *Anguilla* ten noorden op korten afſtand, *Barthelemy* ten zuid-zuidoosten iets verder, *Saba* ten zuid-zuidwesten op meerderen afſtand, en *Euſtatius* ten zuiden nog wat verder. St. Maarten vormt eenen onregelmatigen driehoek, waarvan de grondlijn naar het oosten en de punt naar het westen gekeerd is.

Oorſpronkelijk ſchijnt het onbewoonde St. Maarten door Nederlanders te zijn in bezit genomen, en bevolkt geworden, terwijl zij later aan franſche planters, die er zich wenschten te vestigen, de noordelijke helft van het eiland hebben afgeſtaan. Sedert dien tijd is genoegzaam onafgebroken het noordelijke gedeelte door franſche planters, en het zuidelijke door nederlandſche planters bewoond geworden. Over het geheel hebben de beide bevolkingen met elkander in vrede en goede verſtandhouding geleefd, in weerwil van de ſtaatkundige gebeurtenisſen, welke van tijd tot tijd in Europa hebben plaats gehad.

Het nederlandſche gedeelte van het eiland is het kleinſte, maar de geheele zuidkust kan gezegd worden uit eene aaneenſchakeling van grootere en kleinere baaijen te beſtaan, waar ankergrond te vinden is. — De bevolking in dit gedeelte wordt op ongeveer 3300 zielen gerekend: blanken, kleurlingen en negers; de laatſten zijn verre het talrijkst, en onder hen bevinden zich ſlechts weinig vrijen. — Suikerriet is bijna het eenigſte handelsvoortbrengſel, dat aangekweekt wordt. Er is gebrek aan rivieren, hetwelk niet gunstig is voor de uitbreiding van den landbouw.

FILIPSBURG, ſtad of vlek, gelegen aan de *Groote Baai*, welke door het kaſteel *Willem den Eerſten* en door eenige forten behoorlijk gedekt is. — Filipsburg ſtrekt zich uit langs de geheele breedte der baai, op eene ſmalle ſtrook lands, wijl zich achter de ſtad een uitgeſtrekt zoutmeer bevindt, dat goed zout oplevert.

Het kasteel *Willem de Eerſte* ligt ten westen der ſtad op een' berg, en beſtrijkt de nadering der ſtad. Wat verder van de ſtad ligt het fort *Amſterdam*, aan den westelijken uithoek der groote baai, om het inkomen der baai te verdedigen met het aan de overzijde der baai liggende fort *Sint Pieter*.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

EUSTATIUS.

Dit eiland, ook *Sint-Euſtatius* genoemd, heeft *Sint-Chriſtoffel*, mede *Sint-Kitts* geheeten, in het zuid-zuidoosten, *Saba* in het noordwesten en *Barthelemy* in het noord-noordoosten. — Euſtatius verheft zich over het geheel ſteil uit zee, en heeft in het zuidoosten eenen uitgebranden vuurberg, die op vrij grooten afſtand in zee zigtbaar is. De wijde mond of krater van den vuurberg heeft eene aanmerkelijke diepte, en wordt door vreemdelingen veel bezocht. In den ſteenachtigen en deels zandigen bodem des eilands doet zich het gebrek aan rivieren te meer gevoelen; dit gebrek is oorzaak, dat er het regenwater in groote bakken vergaderd wordt.

Onbewoond was Euſtatius, toen het door Nederlandſche kooplieden werd in bezit genomen, doch het eiland is den Nederlanders meermalen door de Engelſchen betwist geworden, die er zich verſcheidene reizen van hebben meester gemaakt. Welligt maakte de handel, die er gedreven werd, den naijver der britſche regering telkens gaande; ook werd er in der daad, vooral in de 18de eeuw, een zeer levendige handel gedreven, alhoewel Euſtatius geene goede havens of baaijen

heeft, en de ſchepen op de zuid-westkust, waar de reede gevonden wordt, moeten ankeren, alwaar zij voor alle ſtormen bloot liggen.

De handel, waarvoor Euſtatius ongetwijfeld zeer gunſtig gelegen is, moet ſedert geruimen tijd als geheel vervallen beſchouwd worden. Ten einde den vervallen handel weder op te beuren, heeft Zijne Majeſteit de Koning het geheele eiland tot vrijhaven verklaard.

Behalve door de ſuikerteelt, beſtaan de inwoners voornamelijk door de veeteelt en de visſcherij; al het overige is onbeduidend. De bevolking beſtaat uit ongeveer 2300 zielen: blanken, kleurlingen en negers.

De STAD ligt aan de zuidwest-zijde van het eiland, en wordt verdeeld in boven- en benedenſtad. Op een vlak zeeſtrand aan de ree, ligt de benedenſtad, die onaanzienlijk is, en waar men aan eene groote hitte is blootgeſteld, wijl de woningen kort op elkander zijn gebouwd en de zonneſtralen, van den rotswand, waar de benedenſtad als tegen aan ligt, terugkaatſen. De bovenſtad is fraaijer en luchtiger gebouwd, en heeft ruimere ſtraten.

Het kasteel of fort *Oranje* ligt aan het noordeinde der ſtad, en beſchermt de landingplaats; terwijl overigens de geheele zuidwestkust, waar het eiland het gemakkelijkst te naderen zou wezen, door batterijen gedekt is.

SABA.

Saba ligt in het noordwesten van *Euſtatius* en in het zuid-zuidwesten van *Sint-Maarten*. Het eiland is flechts eene rots, welke zich van alle zijden fteil uit zee verheft, en die door de natuur tot eene onneembare vesting fchijnt gevormd te zijn. Saba behoort onder het gebied van den Directeur of Gezaghebber van Euftatius, en heeft in het ftaatkundige fteeds de lotwisfelingen van dat eiland gevolgd.

Men meent, dat het eiland eenige delfftoffen oplevert, doch de gefteldheid van Saba wordt geacht niet toe te laten, om daarvan eenig voordeel te trekken. — De inwoners houden zich voornamelijk bezig met het aankweeken van europefche moesgroenten, welke op de naburige eilanden verkocht worden; ook houdt men er eenig hoornvee. — De bevolking bedraagt 1200 zielen, waar van meer dan de helft blanken zijn.

Het vlek ligt aan de westzijde, en draagt blijken van hollandfche netheid en van eenvoudigheid. Men vervaardigt er veel katoenen koufen.

KUST VAN GUINEA.

Dewijl het uitgeſtrekte gedeelte van Afrika, waaraan men den naam van *Guinea* gegeven heeft, gedurende bijna twee eeuwen, aan de Europeërs bijna niet anders is bekend geweest dan enkel langs de kusten, zoo is men gewoon geworden, de *Kust van Guinea* te zeggen. — Dat gedeelte dier kust, hetwelk benoorden de middenlijn of equator gelegen is, heet *Opper-Guinea*, en dat bezuiden de linie *Neder-Guinea*. Het eerſte wordt wederom verdeeld in *Grein-*, *Tand-*, *Goud-* en *Slavenkust;* maar wij hebben hier ſlechts te ſpreken van dat gedeelte van Opper-Guinea, hetwelk de Goudkust genoemd wordt, als zijnde het enkel daar, dat Nederland eenige bezittingen heeft. Deze kust ſtrekt zich uit, van *Kaap Apollonia* in het westen tot nabij de *Volta-rivier* in het oosten; het is dit gedeelte van Opper-Guinea, waarvan ook het binnenland beter bekend is dan van de andere deelen.

Op het einde der 16de eeuw, en in den aanvang der 17de eeuw, werd zoo wel Neder- als Opper-Guinea, bepaaldelijk ook de Goudkust, door Nederlandſche ſchepen niet zelden bezocht, inzonderheid, om van daar ſtofgoud en olifantstan-

PERPUSTAKAAN NASIONAL

den te halen. Behalve de Portugezen, die reeds lang te voren gewoon waren, ter kuste van Guinea te komen handel drijven, vonden ook andere volken van Europa den weg daarheen, waardoor de handelaren er fteeds vermeerderden en de voordeelen verminderden. Deze omftandigheid bewoog welligt de Nederlanders reeds vroegtijdig in de 17de eeuw, te dier kuste, van een of ander der negervorften, een ftuk land te koopen, om ter befcherming van den Nederlandfchen handel eene fterkte te bouwen. Toen de West-Indifche maatfchappij in Nederland werd opgerigt, werden de bezittingen, welke de Nederlanders in Guinea hadden, aan haar overgedragen, en zij breidde hare magt in de eerfte helft der 17de eeuw, ook langs de Goudkust, vooral door hare veroveringen op de Portugezen, merkelijk uit. Sedert kwamen zich op verfchillende punten der Goudkust de Engelfchen nestelen; later de Brandenburgers, die echter federt hunne fterkten aan de West-Indifche maatfchappij verkochten; en eindelijk de Denen, die er, zoo wel als de Nederlanders en Engelfchen, nog gevestigd zijn.

Nederland heeft een aantal vastigheden op de Goudkust gehad, en wel te beginnen van de *Cobra-* of *Slange-rivier*, ook *Ancober* genoemd, nabij *Driepunts-kaap* of *Cabo trés puntas* in het westen tot aan de oostelijke grenzen van het landfchap *Akkra*, dat zich

tot omſtreeks de Volta-rivier uitſtrekt. Die ſterkten maakten echter geen zamenhangend gebied uit, zoo van wege de verſchillende, van elkander onafhankelijke, negerrijkjes te dier kust, als van wege de tusſchenbeide liggende ſterkten, aan andere europeſche natien toekomende.

Vóór het invoeren van den ſlavenhandel op de Goudkust, was de handel, voornamelijk in ſtofgoud, vrij levendig; later waren, gedurende een aantal jaren, de meeste ſterkten der Europeërs zoo vele ſlavenmarkten. Sedert de afſchaffing van den ſlavenhandel, is de handel ter goudkust voor alle europeſche natien, die er vastigheden hebben, genoegzaam geheel te niet gegaan, en bepaalt zich tot weinig ſtofgoud, olifantstanden en palmolie.

Toen de bezittingen of vastigheden ter kuste van Guinea of ter Goudkust, tegen het einde der vorige eeuw, onder onmiddellijk beſtuur van het moederland geraakten, ſtond een Gouverneur-Generaal aan het hoofd van het bewind alhier. — Thans is het beleid der zaken, zoo in het burgerlijk, als krijgsbewind, in handen van eenen *Kommandeur der Nederlandſche vastigheden ter kust van Guinea*. Hij is regtſtreeks verantwoordelijk aan het Departement van kolonien in het moederland; verſcheidene zaken nogtans worden door hem niet alleen behandeld, maar wel onder zijn voorzitterſchap in den Raad, welke uit de hoofdambtenaren ter kust beſtaat.

De vastigheden, waar eene Nederlandſche krijgsbezetting gehouden wordt, zijn tegenwoordig in gering aantal, en ſlechts de volgende: *St. Antonie*, *St. Sebastiaan*, *St. George del Mina* en *Crevecoeur*.

SINT-ANTONIE, te Axim of Akſim, ook wel het *Fort Akſim* genoemd, naar de ſtad of het vlek Akſim, door negers bewoond, welke onder het geſchut der ſterkte gelegen is. St. Antonie ligt in de nabijheid der Cobra- of Slange-rivier, veelal de Ancober geheeten.

SINT-SEBASTIAAN, wel eens *Fort Chama* genoemd, ligt aan de rivier Chama of Jama op eene hoogte nabij de zee, en wordt aan de zeezijde door een rif beſchermd. Het vlek Chama is gelegen onder het geſchut der ſterkte. De negers te dezer plaatſe vervaardigen kanoes, welke voor den handel langs de kust zeer geſchikt zijn; ook ontmoet men onder de negers te Chama bekwame roeijers of ſcheppers, om die vaartuigen, op eene handige wijze, dwars door de branding te brengen. Gewoonlijk voorzien dan ook de europeſche ſchepen, tot den handelstogt langs de Goudkust, zich te dezer plaatſe van de noodige kanoes en ſcheppers.

SINT-GEORGE DEL MINA wordt meermalen enkel *Delmina* of *Elmina* geheeten, naar het volkrijke vlek *Mina* of *Mijne*, dat onder de beſcherming van het kaſteel ligt, en, benevens het kaſteel, op

eene landtong gelegen is. Het kasteel is van klipsteen gebouwd op eene rots waartegen de zee met zware branding aanslaat. Het kasteel Del Mina wordt niet alleen voor de sterkste en uitgebreidste vesting langs de geheele kust van Opper-Guinea gehouden, maar wordt daarenboven als onneembaar geacht, zoo lang men tevens meester is van het *Fort Koenraadsburg* of *Fort San Jago* op den Sint-Jakobsberg, waardoor aan de landzijde het kasteel beheerscht wordt. — Koenraadsburg, door de Nederlanders gesticht, is klein maar sterk, en bevindt zich, zoo wel als het kasteel St. George del Mina, in zeer goeden staat van verdediging.

Nu ongeveer twee eeuwen geleden werd het kasteel Del Mina den Portugezen ontweldigd. Dewijl deze sterkte genoegzaam even ver van de westelijke als van de oostelijke grenzen der Goudkust verwijderd is, werd Del Mina van toen af de hoofdplaats van het Nederlandsch bewind ter kust van Guinea; en nog tegenwoordig houdt de Nederlandsche gezagvoerder te dier kust aldaar zijn verblijf. (1).

---

(1) De voornaamste sterkte der Engelschen ter dezer kuste is, niet verre van Del Mina, ten oosten gelegen en heet eigenlijk *Cabo Corfe* of *Kaap-Kors*. Dezelve werd door de Engelschen, in de tweede helft der 17de eeuw, ons bij verrassing in vredestijd ontweldigd, en wordt thans bij verbastering *Cape-Coast-Castle* genoemd.

CREVECOEUR of *Fort Crevecoeur*, in het landſchap Akkra, op vrij grooten afſtand ten oosten van Sint-George Del Mina. Het ligt zeer kort bij de Engelſche ſterkte *Jamesfort*, en de Deenſche hoofdplaats *Christiaansburg*. Deze is eene der beste plaatſen voor den handel met de naburige binnenlanden; ook komen vele negers met hunne goederen naar Crevecoeur.

Ruim eene halve eeuw geleden, werd Crevecoeur, even als verſcheidene andere Nederlandſche ſterkten ter Kust van Guinea, door de Engelſchen onverhoeds overvallen. Na eene klockmoedige verdediging, werd de ſterkte, toen men gebrek aan kruid en lood kreeg, verlaten, en dienvolgens door de Engelſchen verwoest. Eenige jaren later werd Crevecoeur weder door de Nederlanders in bezit genomen en herbouwd.

DRUKFEILEN.

Bladz. 86. reg. 7. *ſtaat:* onuitpbren, *lees:* onuitputbaren.
— 93. — 19. — Suriname, — de Suriname.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Crevecoeur, in het land-
gooten afstand ten oosten
linn. Het ligt zeer kort
Jamesfort, en de Deen-
ansburg. Deze is eene
den handel met de nabu-
komen vele negers met
revecoeur.

uw geleden, werd Creve-
dene andere Nederlandsche
Guinea, door de Engel-
allen. Na eene klockmoe-
de sterkte, toen men ge-
kreeg, verlaten, en dier-
hen verwoest. Eenige jaren
weder door de Nederlan-
en herbouwd.

KFEILEN.

omnipheren, *lees*: omnipotheren.
Suriname, — de Suriname.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

No 85/86

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PR D 88186

MULUD

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

